Adam Materna (11553) Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Strategie čínské menšiny v přístupu ke vzdělání

- Identita etnických Číňanů žijících v České republice -

(vedoucí bakalářské práce doc. Ing. Karel Müller, CSc.)

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 07. 09. 2008 .....

podpis

Poděkování

Velmi děkuji doc. Ing. Karlu Müllerovi, CSc za jeho ochotu, vstřícnost, mnohé cenné rady i připomínky, které mi poskytl v průběhu konzultací této práce. Poděkování patří také Mgr. Veronice Teryngerové za její podporu a přínosné návrhy. Děkuji také Qin Feiovi a jeho rodině, která byla ochotna si najít čas na rozhovor v rámci výzkumu. Velký dík patří rovněž mé rodině a přátelům, bez jejichž podpory by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH

1. Úvod.....**5**

2. Teoretické zakotvení tématu práce **5**

2.1 Postoj ke vzdělání v čínské tradici……...7

2.2 Postoj ke vzdělání v evropské tradici…….....8

3. Historické pozadí……...……**10**

3.1 Pád konfucianismu…….....10

3.2 Rasový pohled……11

3.3 Nacionalismus…….....13

3.4 Rodina nebo jedinec?.....15

3.5 Děti v čínské rodině…….....16

3.6 Čínské myšlení…….....17

3.7 Povahové rysy Číňanů a jedinec v čínské společnosti……..….18

3.8 Identita a etnicita Číňanů……...20

4. Výzkum……..……**21**

4.1 Výzkumný projekt……21

4.2 Výzkumná strategie……...22

4.3 Techniky sběru dat…….....22

4.4 Výběr vzorku, prostředí výzkumu…….…24

4.5 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat……24

4.6 Hodnocení kvality výzkumu……..25

4.7 Etické a politické otázky společenskovědního výzkumu……..25

5. Empirická část……...**26**

5.1 Číňané v České republice…….……26

5.2 Výsledky výzkumu…….....27

5.2a Jak na vzdělání…….....28

5.2b Pohled učitele……..29

6. Závěr……..**30**

Seznam použité literatury……**32**

1. ÚVOD

V dnešním světě je vzdělání téměř nezbytností. Ovlivňuje podstatně kvalitu lidského života a i proto je například co nejvyšší vzdělání snem mnoha studentů. Spojují jej s možností vyššího výdělku, získání uznání a moci. Vzdělání také umožňuje prozkoumat ty části světa, kam se jinak člověk nemusel být schopen podívat. Vědomosti jsou totiž všude stejné a přece jiné.
Valná většina dnešních společností je ve větší či menší míře multikulturní. Globální společnost se rozšiřuje a i dnešní vzdělání se tak do jisté míry unifikuje, neboť slouží i jako návod pro člověka jak si s takovým světem poradit. V úsilí o získání dobrého vzdělání přitom různé národnosti uplatňují různé strategie, které jim mají usnadnit cestu právě k tomu, co od vzdělání očekávají. Poslední dobou se na Západě dostává stále větší pozornosti lidem z Asie, především pak Číňanům. Důvodem je i to, že Čína měla nezpochybnitelný vliv na celý region Asie od Japonska po Vietnam. I v českých školách studuje dnes mnoho Asiatů, avšak nedošlo zde zatím k situaci, kterou je možné pozorovat na některých univerzitách ve Spojených státech, kde někteří lidé hovoří o „po-asijšťování“ amerického vysokého vzdělání. Je zřejmé, že konkrétně Číňané jsou schopni obětovat pro dosažení vybraného vzdělání mnohem více než běžný západní člověk. To samo o sobě by ovšem nestačilo. Číňané přistupují ke vzdělání odlišně, mají jinou strategii, a pokud se pokusíme porozumět této odlišnost, možná uvidíme, že není třeba obávat se naprostého počínštění všech světových škol. Je pochopitelně třeba mít na paměti, že by nebylo úplně správné hovořit o tom, které vzdělání je kvalitnější. Jde spíše o to, jak jsou různé strategie vzdělání kulturně podmíněny.
Otázku kulturní a civilizační podmíněnosti vzdělání sleduje tato práce. Pomocí teoretického srovnání strategií vzdělání v evropském a čínském civilizačním kontextu a analýze přístupů ke vzdělání u vybraných aktérů čínské menšiny v ČR se pokusím interpretovat socio-kulturní faktory ovlivňující přístupy ke vzdělání mezi oběma civilizačními okruhy.
Proto začnu teoretickým vymezením práce, které by mělo vytyčit poznávací hranice, v jejichž okruhu se bude zájem této práce následně pohybovat. Velice důležité je pochopit historické souvislosti. Tomuto úseku je věnována poměrně velká část a to z důvodu radikální odlišnosti čínské zkušenosti od té, kterou zná běžný západní člověk. Je zřejmé, že v tomto případě není možné vycházet z jindy téměř samozřejmého řecko-křesťanského pozadí, které je i dnes otisknuté v myslích příslušníků západní kultury. Tato část práce by měla ukázat, že hodnoty a postoje jako pravda a svoboda nejsou vůbec univerzální a že Číňané si nesou jiné hodnoty, které zůstávají otisknuté v jejich myslích. Následuje část předkládající výsledky vlastního výzkumného projektu, který je zaměřen na konkrétní kontext zkoumané skupiny. Je to však právě historická část, která by čtenáři měla pomoci pochopit, proč jsem byl nucen učinit určitá rozhodnutí. Tato a empirická část práce nejvíce připomínají dvě ozubená kola dvou kultur různých velikostí, které se do sebe snaží zapadnout. Pokud nechceme, aby se obě kola o sebe rozbila, není možné se je snažit pojit silou. Empirická část práce ve finále proběhla taktéž do jisté míry unikátně, což v podstatě jen potvrzuje prvotní myšlenku této práce.
Při přepisu čínských jmen a názvů jsem vycházel z mezinárodně uznávané transkripce čínských znaků do latinky pinyinu. Výjimku tvoří slova jako Peking, Šanghaj atd., která již mají v češtině svůj ustálený přepis.

2. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ TÉMATU PRÁCE

Čína vlastně nemůže být vnímána jen jako země, stát či národ. Reprezentuje totiž sociálně kulturní konfiguraci civilizační dimenze. Jako mnoho jiných států vznikla Čína sloučením mnoha etnických skupin. Monarchistické vedení takto vzniklého celku udávalo společnosti tak silný tón, že jméno dynastie se stalo označením jak pro stát, tak pro lid v něm žijící (Krejčí 2002, s. 328). To se pochopitelně projevilo i na reprodukci akumulaci

vědění, které mělo sloužit výhradně účelům vládnoucí dynastie. V tomto směru byl významný konfucianismus, jehož interpretace byla vždy nějak přítomna. Protože první škola byla v Číně založena velmi záhy – vláda císaře Wu (Wu-ti, 141-87 př. n. l.) – je pochopitelné, že k hromadění a předávání vědění docházelo právě ve školách. Naproti tomu řecko-římská tradice je nastavena obráceně. Občané se totiž mají vzdělávat proto, aby byli dobrými lidmi a aby dokázali zvolit tu nejvhodnější vládu. Antické školy filosofické i pozdější scholastické tak mnohdy „šli" proti vládnoucí moci.

Je ovšem třeba mít na paměti, že názory na takové záležitosti jsou vždy velice individuální, mohou se lišit nejen mezigeneračně, ale i na základě pohlaví nebo odlišných životních zkušeností. Při studiu daného tématu je nutno využívat poznatky jednotlivých vědních oborů, z čehož plyne nesnadnost ustanovení disciplinárních hledisek a shodností (Sung 2002, s. xi).

V Číně bylo vzdělání vždy velice ceněno. Na rozdíl od jiných starověkých říší nezískala ve staré Číně monopol na vzdělání aristokracie ani kněžstvo, ale intelektuální elita. Tím se nadřadila nad většinu téměř negramotného obyvatelstva, pro kterou měla být vzorem. První státní škola byla založena již roku 124 př. n. l. císařem Wu Ji. V Číně byla vždycky snaha o získání vzdělání spojena se získáním vyššího postavení a s tím také bohatství a společenského uznání. Prakticky byl totiž postup umožněn pouze těm, kteří uspěli u státních zkoušek (Obuchová 1999, s. 245). Dle Konfucia (považovaného za zakladatele čínské pedagogiky) nemělo vzdělání sloužit jen k hromadění vědomostí, ale také k zdokonalení morálního charakteru.

K tomuto se váže i historická zkušenost, která je nezbytná pro pochopení současných postojů Číňanů ke vzdělání, neboť je přímo ovlivňuje. Ještě na přelomu devatenáctého a dvacátého století bylo totiž čínským zájmem, jak se stát národem. O čínském národě, který na rozdíl od např. anglického, vznikl potlačením konfuciánského „ekumene," vlastně můžeme hovořit pouze od přelomu 19. a 20. století. Po pádu konfuciánského ekumenismu, jakožto pohledu na svět, nejprve dochází k pokusu o ustanovení žlutého rasismu (Sung 2002, s. 13), který ovšem nemohl vymezit nebiologický „národ." Následoval příchod „národního smýšlení" související s rodícím se „národem" i likvidací posvátného pohledu na svět moderními sociálními vědami. V době Májového hnutí (1917 – 1921) byl problém národního charakteru zahrnut pod hlavičku konfrontace východních a západních civilizací. Ve 30. a 40. letech 20. století se na výsluní dostalo darwinistické pojetí identity a charakteru národa, které přirozeně kladlo důraz na biologismus. Toto pojetí se uplatnilo i v po-Maovském období, kdy se začala objevovat zvláštní ekonomická pásma. A konečně přesunutí důrazu z národnosti na individualitu je především americkou zásluhou, neboť druhá světová válka dala Spojeným státům podnět ke studiu charakteru spojenců i nepřátel a i Číňané byli mezi těmi studovanými. Důraz amerických výzkumníků byl však kladen především na to jak se „jedinec" zformoval v odlišném kulturním prostředí.

Z tohoto důvodu bude teoretickým rámcem bakalářské práce kniha Lung-Kee Suna *The Chinese National Charakter-From Nationhood to Individuality*, která se zabývá vývojem čínského chápání národnosti. Omezuje se přitom na období od 90. let 19. století po současnost a postihuje tak zásadní období pro utváření národní identity. Z poněkud odlišného hlediska bude čerpáno z knihy Zuzany Jurkové, Blanky Soukupové, Hedviky Novotné a Petera Salnera *Minority: Construct or Reality-On Reflection and Self-realization of Minorities in History*, práce Yoshihika Shiratoriho *Ethinicity and Identity: From a Research on the Chinese in France* a v neposlední řadě knihy Pierra Bourdieu *Teorie jednání*, které poskytnou teoretické zázemí pro zkoumání čínské menšiny v České republice.

2.1 Postoj ke vzdělání v čínské tradici

Obchod byl ve staré Číně přehlížen. Tradičně byli na vrcholku hierarchie vzdělanci, na druhém stupni byla nejpočetnější vrstva obyvatel-rolníci, pod nimi řemeslníci a na samém dně obchodníci. To vedlo k tomu, že bohatí obchodníci dávali své potomky učit, aby se z nich jednou stali úředníci a tím zlepšili postavení nejen sobě, ale i celé rodině.
Počátky organizovaného vzdělání sahají až k počátkům vzniku nejstarších filosofických směrů jako taoismus a konfucianismus. Existovalo ještě mnoho proudů, ale roku 150 př. Kr. se dostalo ke slovu konfuciánství, kdy bylo přepracováno a promísilo se nejen s jing-jangovou teorií a bylo vyhlášeno za státní ideologii. Následně byl ustanoven kánon konfuciánských spisů a ostatní směry měly být potlačeny. Za zakladatele čínského vzdělávání je tak považován právě Konfucius a jeho následovník Mencius. V jejich ovšem škole zdaleka neměla takovou podobu, jakou známe dnes. Byla tvořena skupinou přívrženců daného filosofa, která ho doprovázela na jeho poutích k panovnickým dvorům, naslouchala jeho slovům a následně debatovala mezi sebou.
„První písemné zmínky o literárních zkouškách ve staré Číně jsou zachovány z roku 165 př. Kr. Ty proběhly za příkazu císaře Wen-di. Teprve další hanský císař, který také velmi podporoval konfucianismus, zavedl tradici státních škol. Protože císař Wu-di (140 – 87 př. n. l.) potřeboval schopné úředníky, kteří by bez odporu plnili jeho příkazy, založil roku 124 př. n. l. císařskou univerzitu, ve které studovaly děti z neurozených rodin. Po ukončení této školy skládali studenti zkoušky za přítomnosti samotného císaře. Bývalí studenti pak byli do svých funkcí jmenování přímo vladařem, jehož slova museli bezpodmínečně poslouchat, protože na tom záleželo jejich materiální i sociální bytí.
Protože jediným prostředkem k dosažení lepšího postavení ve společnosti byla gramotnost a vzdělání, už pro starou Čínu byla typická snaha učit se a to bez ohledu na věk. Už od doby dynastie Han (206 př. n. l. – 220 n. l.) ovládali systém státního vzdělávání konfuciáni a také ho přizpůsobovali vlastním cílům. Tehdy škola neučila žáky samostatně myslet, analyzovat, ale soustřeďovala se na tzv. „biflování.“ Procvičovala paměť, neboť studenti si museli být schopni memorovat velké množství textů, které jim bylo předkládáno dogmaticky.
V moderní době, kdy se Západ více zkontaktoval s Čínou, musel obdivovat i jeho zkouškový systém. V 19. století pak mnoho západních obdivovatelů tohoto výběrového systému začalo něco podobného prosazovat také pro správu svých vlastních zemí. Mezi prvními státy byly například Francie či Anglie.
Na rozdíl od toho, co známe v Evropě, však byla vysoká míra organizace a tedy i vzdělání v Číně nutností k přežití. Původní Říše středu se totiž nacházela v oblasti, kde se půda skládala převážně ze spraše, je sice úrodná, ale neváže vodu. Aby bylo vůbec možné takovou půdu obdělat, bylo nutné vybudovat zavodňovací kanály a také mít k dispozici spolehlivý kalendář. Mohli bychom tvrdit, že takový neustálý boj s přírodou ovlivnil čínské myšlení tak, že i dnes jsou jeho charakteristiky stále patrné: pracovitost, vytrvalost, praktičnost a důraz na konkrétní myšlení s malou dávkou pochopení pro abstrakce.
Právě z těchto praktických znalostí a také z ovládání společenský a náboženských rituálů vzešla i vrstva učenců, konfuciánů. Jak již bylo naznačeno výš, protože byla tato vrstva veřejně přístupná přes různé zkoušky, hrálo významnou roli čínské písmo. Čínská kultura je především kulturou psaného slova a i dodnes se v čínských školách dává přednost psaným testům před ústním zkoušením.
V roce 1949 se v ČLR rozjela velká kampaň za odstranění negramotnosti a za alfabetizaci národa, s tím souvisel i prudký rozmach školství na všech úrovních. Tyto snahy však byly značně narušeny kulturní revolucí, kdy bylo mnoho studentů i učitelů označeno za buržoazní intelektuály a mimo veřejného hanění byli i nuceni k fyzické práci na venkově.

Situace se začala opět zlepšovat až v 70. letech a od té doby také došlo k mnoha reformám a změnám. Ať se již však jedná o ČLR, Taiwan nebo Hongkong, základní metodika výuky zůstává stejná. To je dáno především charakterem čínského znakového písma a samozřejmě také tradicemi. I v dnešní době jsou tak Číňané zvyklí učit se nazpaměť dlouhé pasáže, nebo neustále procvičovat množství tahů potřebných k napsání byť jen jediného znaku a také disciplíně.
V mnoha rodinách se v duchu tradice získání lepšího postavení leckdy vše podřizuje jedinému cíli, kterým bývá dostat se na uznávanou školu nebo do zahraničí. Stále však je více ceněna píle a dobrá paměť, vždyť pokud je v článku obsažena důležitá informace, je nejlepším způsobem jejího získání naučit se celý článek zpaměti.
To může být ovšem do jisté míry zavádějící. Jistěže slýcháme například o vynikajících tlumočnících a skvělých expertech v Šanghaji nebo v Kantonu, kteří plynně hovoří anglicky. Ve skutečnosti není jazyková úroveň v současné ČLR tak skvělá, jak se prezentuje. Dochází zde totiž k podobnému efektu jako například v Japonsku či Koreji a to sice, že se všichni učí s onou tolik zdůrazňovanou pílí, ale když se doučí, moc toho neumějí.
Někdo (Frýbort 2008, s. 46) považuje za hlavní rysy Číňanova vztahu ke světu nejistotu a trapnost z nejistoty jak jen těm západním lidem rozumět a jak si vysvětlit jejich jednání? V duchu konfuciánských dogmatických tradice Číňan jen velice nerad připustí, že něco neví, nebo něčemu nerozumí. Takové přiznání se totiž rovná selhání a někdy i ztrátě tváře.

2.2 Postoj ke vzdělání v evropské tradici

Na vzdělání se můžeme dívat jako na návaznost na výchovu, čímž je myšleno, že má člověk dotvořit svou přirozenou neúplnost tak, aby byl schopen uplatnit se ve světě a postarat se o sebe a své potomky. V moderních společnostech však také vystupuje jiná funkce vzdělávání a to sice možnost změny, ke které dochází právě v období dospívání a kulturního předávání. V každé společnosti se totiž tradice předávají a tím pádem se i znovu budují a právě v tomto předávání se za jiných okolností mohou tradičně potřebné a tedy vyučované znalosti změnit.
Jan Sokol tvrdí, že teprve ve složitě organizovaných společnostech, které jsou spravovány určitou vrstvou, přišla ke slovu potřeba specifických vědomostí vyučovaných odborníky-např. egyptské písařské školy (Sokol 2001, s. 63).
K značnému rozmachu vzdělávacích institucí došlo v antickém Řecku. To vzniklo z toho důvodu, že každý svobodný občan se podílel na veřejném rozhodování. Cílem vzdělávání bylo, aby si člověk prošel údobím „prodlouženého dětství," promyšlenou přípravou. V evropské tradici tedy škola není původně místem získávání vědomostí, ale jakýmsi odkladem do „skutečného" a nesnadného života. Slovo *scholé* také znamená prázdno, tedy volný čas. Smyslem toho pak je, aby člověk získal teoretický odstup a podpora soudržnosti obce.
Se zánikem antického světa musí vývoj vzdělávání a s ním spojených institucí začít od začátku. K tomu dojde až v 8. století, kdy v Evropě zakládá první školy pro kleriky Alkuin. Ty se ovšem od antických v mnohém lišily. Měly být přístupné každému a každý také musel zvládnout povinné množství znalostí. K velké podpoře ideálu vzdělávání přispěje reformace, neboť Bibli si každý křesťan potřebuje přečíst sám. Ovšem je to až moc centralistických vlád, které se podaří prosadit povinné vzdělání pro všechny. Důvodem bylo, že osvícení panovníci chtěli vládnout svým poddaným přímo, nikoliv prostřednictvím šlechty a k tomu potřebovali, aby si byli lidé schopni přečíst jejich výnosy. Později se k tomu přidali i počty, z nichž se posléze stala matematika, a k ní se přidali i další nové vědy až se začalo zdát, že škola děti všemu naučí. Ovšem s přibýváním vědeckých poznatků začala škola zaostávat, což se snažila kompenzovat nárůstem učební látky, kterou ovšem žáci nemohli všechnu pochopit, a tak se z učení stalo „biflování." To ovšem nutně vyvolává otázku po smyslu takového učení.

V čínské tradici je memorizace téměř nezbytnou, neboť už je z hlediska jazyka je čínských znaků mnoho tisíc a aby člověk mohl slušně psát, musí si jisté množství pamatovat. Naproti tomu každý si dokáže zapamatovat nějakých třicet písmen abecedy, ale protože jediné písmeno samo o sobě nic nevyjadřuje, neznamená to, že takový člověk bude umět psát.
Z evropského hlediska nejen, že škola nestíhá vědecký vývoj, ale má i problémy držet krok se změnami každodenního života. Děti by se měli naučit nejen číst a psát a počítat, ale také běžné komunikace, jednání na úřadech, k čemu je pojištění, jak jednat s advokáty, jak zacházet s penězi, jak volit a jak informace vyhledat. Toto všechno a mnohem víc předpokládá moderní demokratická společnost, neboť každý občan by měl být schopen odpovědně rozhodnout o tom, koho bude volit.
Je třeba mít také na paměti ambice osvícenského projektu, který spatřoval v osvojení moderního vědění nejen důležitý prostředek moci člověka jako svobodného jednotlivce, ale i prostředek vzájemného dorozumění a sociální soudržnosti. Toto pak realizují národní státy systémem všeobecného a povinného vzdělávání. Sociálně jsou důležité faktory emancipace, individualizace, sociální soudržnosti. Avšak na rozdíl od západního světa přišlo osvícenství do Asie zvenčí. Nevedli k němu myšlenky na seberealizaci člověka jako spíš nutnost vyrovnat se technologicky vyspělejšímu sokovi. Například Ivan Illich podle Giddense chápe školský systém jako svazující, který neumožňuje seberealizace každého jedince. V Číně však názor jedince nebyl nikdy příliš důležitý a osamělost je i dnes jednou z nejhorších věcí. Giddens také zmiňuje Bernesteina a jeho teorii jazykových kódů (Giddens 1999, s. 398). Způsob komunikace je nepochybně důležitý a v každé společnosti slouží k identifikaci sociální pozice jedince. Kromě toho že školské instituce reprodukují sociální rozdíly, neposkytují také možnost změny takové pozice? Při pohledu na moderní společnosti je jistě vhodné přistupovat k těmto teoriím obezřetně. Kulturní reprodukce, o níž v rámci vzdělání hovoří Pierre Bourdieu, zůstává nepochybně faktorem, avšak dnes zejména na úrovni vysokého školství probíhá nespočet mezinárodních výměn studentů i učitelů. Není pak snadné určit, jestli dochází k vytvoření všem společné globální kultury, nebo naopak pro všechny cizího kulturního prostředí. Pro západní civilizaci má totiž vzdělání základní hodnotu proto, že je významné pro emancipaci člověka, je prostředkem jeho osvobození a tedy i prostředkem svobody. Právě toto pojetí výše uvedené koncepce zpochybňují, což je právě důležité pro srovnání s civilizací čínskou.
Dnes je v západních společnostech před „předčasným vstupem do života“ dítě chráněno zákonem. Odvolávám se zde na Jana Sokola (Sokol 2001, s. 65), podle něhož škola zajišťuje především tři věci. Zaprvé dětem zprostředkuje první zkušenost s dospělou společností cizích lidí, kde platí jistá pravidla a lidé jsou si rovni. Zadruhé má dětem pomoci v tom, aby se z nich stali zralé dospělé osoby a svobodní lidé, kteří se dokáží vyznat v sobě i společnosti, za níž jednou převezmou odpovědnost. Konečně zatřetí by měla poskytnout vše, k čemu zvířeti v přirozeném prostředí stačí instinkt, tedy schopnost postarat se sám o sebe. Nejde tedy jen o kvantum naučených vědomostí, ale také o to, aby člověk věděl, jak je má použít.

3. HISTORICKÉ POZADÍ

3.1 Pád konfucianismu

Na konci 19. století se Čína stala cílem koloniální expanze převážně západních mocností. Přestože na svém počátku prožívala poslední vládnoucí dynastie-dynastie Qing-období hospodářské prosperity, to už byla dvě stě let historií. Zahraniční obchod se mohl provozovat pouze v portugalském Macau a Kantonu a tam se také soustředily zájmy zahraničních obchodníků. Z Číny se vyváželo především hedvábí, porcelán a čaj přičemž se

platilo drahými kovy. To však nebylo výhodné pro britské obchodníky a proto si našli jinou cestu. Stále větší podíl na dováženém zboží mělo opium. Kouření samotnému se přitom Čína naučila právě od „civilizovaných“ obchodníků západu. Ačkoliv byl obchod s opiem v Číně oficiálně zakázán roku 1800, zkorumpovaná byrokracie pašerákům nejednou ochotně pomohla. Června roku 1839 bylo státním zmocněncem zničeno v Kantonu na dvacet tisíc beden s opiem, byl zakázán obchod s cizinci a byla nařízena i blokáda tamní britské faktorie. Britové odpověděli vojensky a tak došlo k první Opiové válce (1839-1842).
Qingská porážka v této válce vedla pouze k první z mnoho nerovnoprávných smluv (tzv. Nankingská smlouva), které byla Čína nucena podepsat s imperialistickými mocnostmi.

Během dlouhých staletí zůstávalo konfuciánství vládnoucí ideologii v Číně. Bylo sice stále napadáno jinými filosofickými směry nebo náboženskými naukami, ale i v dobách, kdy bylo čínské území pod nadvládou nehanských[1] dynastií, hrálo konfuciánství významnou roli v opoře vládnoucí třídy, i když bylo občas třeba jej reformovat.

Čína byla mnohdy chápána spíše jako idea než jako konkrétní místo, a proto být Číňanem znamenalo spíše podílet se na určité kulturní tradici, jazyku a zvycích. Proto i dynastie Qing když se chopila moci, přijala konfuciánství za své. Po Opiových válkách v 19. století, kdy byla Čína silně vystavena vlivu západních ideologií, tak docházelo k mnoha pokusům o reformování tradičního konfuciánství, vzhledem k modernímu nacionalismu a buržoaznímu liberalismu.

Už po podepsání Nankingské smlouvy došlo k nárůstu nejrůznějších sekt a náboženských hnutí. Qingský stát se rozpadal a situace se neustále zhoršovala. Přestože v průběhu druhé Opiové války (1857-1860) získal čínský stát jisté uznání s výtvorem qingské vlády, jímž byl kvazimoderní cizí kabinet: *zongli yamen*. Přesto však Číňané zůstávali věrni konfuciánskému ekumenismu.

Jedněmi z nejvýznamnějších reformátorů byli Kang Youwei (1858-1927) a jeho žák Liang Qichao (1873-1939). Protože čínský pohled na svět byl sebestředný, objevil Kang Youwei existenci světových kontinentů a jiných zemí až v roce 1875 a Liang Qichao v roce 1890. Shodou okolností se tak stalo, když každému bylo zrovna sedmnáct let a to díky tomu, že narazili na stejné dílo o světové geografii, *Stručné pojednání o světě obklopeném oceánem* (*Yinghuan zhilüe*). Taková zkušenost ukázala žalostnou neadekvátnost tradičního vzdělávacího systému Číny, který byl zaměřen v duchu konfuciánské tradice na četbu starých textů a produkci úředníků (mandarínů).

„Co zbylo z čínské samolibosti, se vypařilo rokem 1895 díky porážce od svého východního souseda, „trpasličího“ Japonska. Tento drtivý úder urychlil hlubokou krizi, která otřásla samotnými základy sinocentrismu“ (Sung 2002, s. 5). Kang se snažil najít místo Číny v nyní rozšířenějším světě a to i přestože se do té doby stále pohybovali na mezinárodní scéně z hlediska konfucianismu. Kang přistupoval k tradičním konfuciánským spisům poněkud kriticky, a tím si také vysloužil odpor konzervativních konfuciánů. Měl také kladný vztah k buddhismu a křesťanství, z nichž do jisté míry vycházel a jichž chtěl využít k zprostředkování moderního ethosu pokroku a dynamismu.

Kang využil Gongyangových komentářů Kroniky Jar a Podzimů. Původně byla doktrína Gongyang jakýmsi programem, jak dosáhnout míru a harmonie v universálním státě (tedy Číně). Tato harmonie se přitom rozkládá ve třech stupních: Chaos, Přibližování se míru a Velký mír. Růst této harmonie by nakonec zahrnul vše včetně barbarů a teprve tehdy bude dosaženo Velkého míru. V Kangově pojetí byl takto sjednocený svět plánován do budoucna, až demokracie, rovnost a lidské zrovnoprávnění (jasně hodnoty západního světa) se stanou globální realitou. Postup k Velkému míru se stal záležitostí evoluce.

[1] Tradičně se „Číňany“ označují příslušníci národa Han, k němuž se vždy hlásilo nejvíce obyvatel čínského státu. Mimo Hanů však v Číně žijí např. Mongolové, Tibeťané, Mandžuové a jiní. Dynastie Qing byla dynastií mandžuskou.

V roce 1897 to Liang Qichao vyjádřil jednoduše, když řekl, že Konfucius sepsal Kroniky Jar a Podzimů pro to, aby uspořádal „vše pod nebesy," ne je jeden stát. Učinil tak proto, aby nastal čas míru po deset tisíc let[2], ne je pro jedinou generaci.

Na rozdíl od tradičního konfuciánského pojetí, kde jedinou civilizací byla Říše středu (Čína) a vše ostatní bylo územím barbarů, „nacionalismus" konce 19. století byl do jisté míry uvědoměním, že mimo Číny existuje mnoho civilizovaných národů. I Kang Youwei zastával názor, že je třeba překonat tradiční instituce a že by si qingský stát měl osvojit takové, které by se dokázaly vyrovnat s podmínkami dané doby. To psal císaři Guangxu ke konci sino-japonské války roku 1895. Navíc na něj naléhal, aby spojil Čínu s Anglií, Amerikou a Japonskem v jediný stát a zamezil tak rozdrobení Číny mezi kapitalistické mocnosti. Mladý císař se tak odhodlal k provedení reforem, které ovšem narazily na silný odpor konzervativců vedených císařovnou-vdovou. Období Sta dní reforem tak skončilo palácovým převratem císařovny Cixi, která mladého císaře nechala zavřít do domácího vězení, kde ho držela až do jeho předčasné smrti. Někteří iniciátoři tohoto hnutí včetně Kanga Youweie a Liang Qichao byli nuceni uprchnout do zahraničí.

Liang Qichao nakonec strávil v Japonsku čtrnáct let a po celou tu dobu svým psaním podporoval reformní tendence pro Čínu. Už po svém příjezdu do Japonska v roce 1899 napsal: „*My Číňané nepostrádáme vlastenecké kvality. Jsme-li ignorantští k patriotismu, je to způsobeno neuvědomělostí toho, že jsme národem. Čína už od dávnověku byla ekumenickou entitou. Byla obklopena nižšími barbary postrádajícími civilizaci, politiku a národnost. Nezacházeli jsme s nimi jako s národy se stejným statusem. Proto tedy po milénia jsme stáli o samotě formujíce sami sobě „říši Yu" (yuyu) nebo „vše-pod-nebesy" (tianxia), ale nikoliv „národ" (guo); (Liang 1899a, 66)"* (Sung 2002, s. 8).

Politická i hospodářská krize se dále prohlubovaly. Odpor k nečínské a neschopné dynastii rostl i proto, že Čína měla srovnání se situací v blízkém Japonsku, které dokázalo načerpat nové poznatky a během pár let srovnat krok se Západem.

3.2 Rasový pohled

Protože byl Velký mír očekáván na konci historie, zůstávala dost času na světštější záležitosti. Tak Kang Youwei roku 1898 založil Společnost pro uchování země, která měla tři hlavní principy: uchování rasy, uchování země a uchování učení. Liang Qichao se v roce 1897 odvolal na tyto principy, ale zvláště zdůraznil rasový a to v kontextu podpory výuky žen. Pokud Číňané také měli doma-vzniklý rasismus, jeho moderní forma byla inspirována západem a povahou byla defensivní (Sung 2002, s. 10). Tento rasismus, oživený západními podněty, však přirozeně potřeboval dvě strany – Hanové a Mandžuové. V roce 1897 Liang Qichao, Tan Sitong, Tang Caichang a jejich stoupenci se dovolávali rasové revoluce. Aby vyburcovali rasovou uvědomělost, ilegálně otiskli spisy některých mingských věrných a zvěrstva napáchaná během vítězství Mandžuů.

Z těchto mingských „vlastenců" byl pro svůj rasismus jedním z nejdůležitějších Wang Fuzhi. Jeho dílo z roku 1656 Žluté pojednání kritizovalo ekumenismus a zdůrazňovalo rod a hranice. Za zakladatele čínské říše považoval Wang Žlutého císaře. Wangovo pojetí bylo vzhledem k přístupu Gongyang, které chce vše sjednotit v jedinou rodinu, opačné. Sám Wang tvrdil, že jeho krajané ztratili vědomí svého rodu a přitom i mravenci ví, jak bránit své území před jiným hmyzem. Hunanští radikálové[3] využili těchto vzpomínek, aby znovu oživili postoje z přechodu dynastie Ming a Qing, který doprovázely rasové nepokoje.

[2] V čínštině se spojením „deset tisíc" vyjadřují neohraničené skutečnosti. Např. deset tisíc let lze přeložit jako navždy.

[3] V roce 1897, kdy Liang Qichao, Tan Sitong, Tang Caichang a jejich stoupenci ovládli Školu současných událostí v Hunanu-od toho hunanští radikálové.

Čínský koncept „žluté rasy“ byl na konce 19. století velmi nejasný. Pokud rasa měla vyjádřit rozdíl mezi „bílými a žlutými,“ potom by do „čínské skupiny“ nutně spadali i Mandžuové a nutně vlastně všichni asiaté. Zhang Taiyan si například myslel, že celá Asie je žluté a že to byla moudrost dávných králů, kteří ustanovili hranici mezi žlutou a bílou rasou v kaspické-uralské linii. Podobně i západně vzdělaný Yan Fu chápal Asii jako „žlutou.“ Zhang Zhidong zase rozděloval pět kontinentů dle ras. Pochopitelně toto geograficko-rasové rozdělení, podobně jako rozdělení rasa-kultura, nevydrželo a v tomto pojetí byla myšlenka čínského národa opuštěna.

V událostech sino-japonské války se reformně smýšlející Číňané vzhlédli ve svém východním sousedovi a toužili poznat tajemství, jak rychle zbudovat silný národ. V roce 1897 se proto Japonsko snažilo zažehnat nepřátelské pocity Číňanů, které přetrvávaly ze sino-japonské války. V roce 1898 vyhlásil japonský premiér Okuma Shigenobu doktrínu „uchování Číny.“ V ní se říkalo, že z kulturní zadluženosti Číně by Japonsko mělo držet západ v úzkých, aby se Čína mohla postavit na vlastní nohy. I Kang Youwei se pro reformy, které doporučoval císaři Gunagxu, nechal inspirovat japonskými vzory. Navíc potom, co bylo Sto dní reforem překaženo, pomohly japonské autority Kangovi Youweiovi i Liagnovi Qichaovi v útěku. Liang se i v novinách, které poté psal v Jokohamě, vyjadřoval ve smyslu nutnosti spojit Koreu, Japonsko a Čínu, aby byli připraveni na konečný zápas žluté a bílé rasy. Ten očekával v nadcházejícím století.

Takový „žlutý rasismus“ byl po pádu ekumenismu sílícím moderním trendem. Tang Caichang také očekával konfrontaci mezi žlutou a bílou rasou jakožto vedoucími rasami, které si tedy jsou rovny, zatímco rudou a černou rasu považoval za podřadné. V tomto duchu navrhl sloučení bílé a žluté rasy. De facto tak jen rozšířil tradiční pojetí Říše středu.

Je však nutné říct, že i západ očekával podobnou „rasovou válku.“ Tyto obavy ještě podpořilo povstání sekty Yi he chuan [Pěst spravedlnosti a harmonie][4] v Číně nebo vítězství Japonska nad Ruskem v roce 1905. Když pak americký prezident Theodore Roosevelt posílal flotilu na cestu okolo světa, zvláště varoval velitele, aby byli na pozoru v Orientu.

Myšlení Lianga Qichaa bylo po 1902 stále více ovlivněno národní psychologií a jejím měřítkem, že Čína byla slabě integrovaná jako „národ“. Jinou záležitostí však byla kvalifikace Číny rasově a to jednak kvůli příkladu Japonska a také proto, že byla západníma očima vnímána jako nebezpečí. Byl to typický příklad sebe-identity vystřižené z obrázku v nepřátelském zrcadle. (Sung 2002, s. 15-16).

Liang také využil této biologické definice rasy k vyřešení problému opozice Hanů a Mandžuů. Bylo totiž jasné, že pokud mělo dojít ke spojení Japonska a Číny, rozháranost Hanů a Mandžuů neměla smysl. Proto Liang uvedl, že sjednocení žluté rasy musí začít spojením právě Hanů a Mandžuů. Tento pan-asianistický pohled však neměl dlouhého trvání.

3.3 Nacionalismus

Nějakou chvíli to sice Číňanům trvalo, ale nakonec byli nuceni otevřít oči a podívat se do tváře modernímu nacionalismu. Liang Qichao si uvědomil, že myšlenka pan-asianismu byla z hlediska Japonska pouhou zástěrkou pro jejich kontinentální politiku. Japonský lid se téměř naprosto ztotožnil s westernizací a i z této pozice viděl Čínu jako přestárlou relikvii. Liang Qichao však argumentoval proti této pozici slovy, že Čína nikdy v minulosti neexistovala jako národ. Čínský národ měl teprve přijít, a proto byli Číňané vlastně národem mladické síly. Zde souhlasím s Lung-Kee Sungem, který vidí podobnost mezi onou Mladou Čínou a Mazziniho Mladou Itálií, čímž se vlastně Čína připojila ke genealogii evropského nacionalismu s počátky ve Francouzské revoluci (Sung 2002, s. 15-16).

[4] Na Západě známé jako Boxerské povstání.

V roce 1902 se Liang rozešel se svým učitelem Kangem Youweiem na otázce „uchování učení." Domníval se totiž, že povede k tomu, že sváže mysli obyvatel. Zaměřil se pouze na „uchování země," avšak jeho pojetí se lišilo od toho původního z roku 1898. Společnost pro uchování země tehdy pod tímto heslem chápala uchování vlády a území, zatímco obyvatele zahrnoval pod „uchování rasy." Pro Lianga však v roce 1902 „uchování země (*guo*)[5]" neslo význam národa moderních společností.

Pro přelom 19. a 20. století je charakteristické vzrůstající napětí mezi jednotlivými národy projevující se na globální úrovni, což vyvrcholilo první světovou válkou. I Liang Qichao přemýšlel v tomto duchu. V roce 1899 porozuměl příčinám globálního konfliktu jako ekonomickým. V roce 1903 už napsal pojednání o „monopolním kapitalismu," kde původem problémů byla industriální nadprodukce západního světa. Zdůraznil rozdíl mezi „zápasem o národ" a tradiční rivalitou mezi imperiálními státy. Následně vysvětlil, že protože Číňané nemají národní vědomí, nejsou „vhodní" k přežití v moderní době, která je charakteristická zápasy mezi celými občanstvy.

Podobně jako Lenin si Liang myslel, že imperialismus je nejvyšším stádiem kapitalismu. Společnosti své doby vnímal jako přechodové. Zatímco západní země byly v přechodu od nacionalismu k národnímu imperialismu, Asie byla teprve ve věku přechodu imperialismu k nacionalismu.

Liang se také domníval, že síla národa je odvislá od kvality jeho obyvatel, avšak porovnání Číňanů s obyvateli západním států v tomto duchu, nemohlo být pro Číňany povzbudivé. V západních společnostech jsou lidé svobodní, ale také dodržují zákony, a to proto, že svoboda je založena na respektu svobody ostatních. Z tohoto pojetí také vyplývá sebevědomí, ale současně i skromnost, avšak Číňané jsou sobečtí a závislí (na panovníkovi, úřednících apod.). Závislost pak produkuje servilnost, která je vlastností stáda a rozhodně nepomáhá skupinové soudržnosti. Takové sebe-devalvující myšlení pak nepůsobí dobře ani na jedince ani na společnost. Podle Lianga právě tyto vlastnosti činili Číňany neschopné k přežití v moderním světě.

Stručně řečeno Liang tvrdil, že Čína byla národem otroků, ve kterém se hierarchicky prosazovalo přisluhovačství a i tresty se přenášely z nadřízených na podřízené.

Liang zkritizoval pojetí „vše-pod-nebesy" za neposkytování dostatečného národního vědomí. Jeho kořeny sledoval až ke Konfuciovci, který učil ekumenismu dávno před nástupem univerzálního státu. Konfucius a staří mudrci učili neagresivitě, ale právě tyto nauky se ve své zvrácené podobě staly synonymy pasivity, zbabělosti a bezpáteřního přisluhovačství, a proto mělo být pro Čínu nezbytným, aby přišla s myšlenkou ochrany práv jednotlivce. Konfucius vlastně učil tzv. zlatému pravidlu podobně jako Ježíš Kristus: Nečiň druhým tak, jak sám nechceš, aby oni činili tobě. Podle Lianga však toto pravidla mohlo mít smysl v ideální budoucnosti Velké harmonie, ale pro přítomnost byla vhodnější západní ctnost spravedlnosti.

Veškerou vinu vlastně Liang kladl na práh konfuciánského učení, neboť již zmiňovaný vztah podřízenosti a nadřízenosti v čínské společnosti fungoval téměř ve všech sférách její existence. Takový vztah spolu s důrazem na ochranu těla oslabuje charakter a podle Lianga je důvodem, proč Čína vychovala národ zbabělců a slabochů. V tomto duchu navíc i čínský rodinný systém je odpovědný za oslabování politických schopností národa. Důvodem proto je skutečnost, že již dávní mudrci se snažili soustřeďovat loajalitu jedince k rodině před čímkoliv jiným.

Liang Qichao i v těch nejpesimističtějších obdobích předpokládal, že k „obnově lidí," aby bylo možné vůbec ustanovit národ, je potřeba jedinečného ducha národa, který prostupuje jeho historií a kulturou. Právě tento duch jako něco co, předci odkázali svým potomkům, byl prazdrojem nacionalismu.

---

[5] Slovo *guo* v čínštině může znamenat stát, zem nebo národ. Jeho přesný význam je pak určen kontextem např. *zhong guo ren* znamená Číňan; *zhong guo* znamená Čína.

Příznivci starých textů konfuciánství se nyní měnili v romantické architekty národa ve smyslu *volk*.[6] Pro myšlenky Konfucia již neměli užití a tak vlastně byli vděční Yan Fuovi a Liang Qichaovi za odsunutí Konfucia ze středu zájmů. Místo toho mohli tito nacionalisté vyzdvihnout své kořeny v „rase" Han a představit kult Žlutého císaře, jakožto prvního muže nacionalismu na světě. K utvrzení tohoto pojetí navíc ještě změnili datování historie Číny, která měla započnout „založením" Číny Žlutým císařem.

Liang hojně užíval cizích vzorů, neboť téměř výhradně pracoval s cizí genealogií, ať už se jednalo o Cromwella, Washingtona, Bismarcka a další. Bylo zřejmé, že coby sebe-ustanovený zakladatel nové národní historiografie v tom nemohl dlouho pokračovat. Chtěl se ovšem také vyhnout zmínkám o Mongolech či Mandžuech, což vyřešil tím, že své vzory heroismu vůbec nehledal v posledním tisíciletí historie. Místo toho se soustředil na hrdiny, kteří v dávnověku bojovali s Huny. Roku 1902 Liang vydával články o králi Wulingovi z Zhao, Zhang Qianovi nebo Ban Chaovi.

„*Zatímco historičtí hrdinové, kteří potvrzovali Han-novost svým modelovým vzdorem proti lidem ne-hanským, byli nyní uchováváni v nově zkonstruovaném „národním" pantheonu, původ Číňanů byl, paradoxně, přisouzen hanskými nacionalisty cizímu dobyvateli*" (Sung 2002, s. 30).

Využití konceptu Žlutého císaře navíc nepochybně souviselo s Lacouperiovými teoriemi. Lacouperie uviděl ve Žlutém císaři Nakhuntiho, který přivedl do Číny „modrooké lidi" z Mezopotámie a národ založil poražením „černých domorodců."

Pod tuto teorii se také podepsal Juany Guanyun a přijali ji i další, zatímco Liang Qichao a Liu Shipei se přiklonili k verzi, která hlásala, že čínská rasa přišla z Pamíru. Sociální darwinismu té doby navíc diktoval, že na počátku musí být Číňané dobyvateli, stejně jako Indoevropané v Indii, nebo Normané v Anglii. V roce 1924 se Sun Zhongshan[7] odvolával na tentýž motiv, že Číňané, coby dobyvatelé ze západu vyhnali původní obyvatelstvo směrem k jihovýchodu.

Lung-Kee Sung hovoří o Benediktu Andersonovi, který viděl paradox ve slově národ- objektivní modernita jednotlivých národů, kterou vidí historik a naproti tomu subjektivní dějiny, které vidí nacionalista (Sung 2002, s. 31).

Ačkoliv existovala Čína již celé věky jakožto historický subjekt, nikdy nebyla popisována jako národ západního typu. Podle Lung-Kee Sunga je pozice Andersona podobná pozici poststrukturalistického historika, který by Čínu vnímal jako národ „vytvořený" na přelomu 19. a 20. století. To je jistě v rozporu s pojetím čínských nacionalistů, kteří kladli vznik Číny až ke Žlutému císaři.

Nejen historické pojetí čínské identity jakožto dobyvatelů bylo vlastně cizím, ale i v moderním pojetí tomu bylo tak.

První čínští nacionalisté si pro svůj důraz na modernitu osvojili přízvisko *zhina*. Ovšem toto přízvisko bylo v japonštině označením hanlivým. Po čase se objevilo *shina* jako slovo, které označovalo Čínu jako místo problematické potácející se v démonech minulosti, čímž se lišila od Japonska.

Od roku 1930 se dokonce slovo *shina* stalo natolik urážlivým, že čínská vláda podala oficiální protest Japonsku, ve kterém vyžadovala používání správného termínu *zhongguo*. Toto gesto však nemělo téměř žádný dopad. Pojetí Číny jako národa je vlastně případem odcizení.

[6] Výraz *volk* je německým slovem pro národ, který zde užívám v Herderově smyslu. Vyjadřuje jakousi jedinou třídu tvořící národ, do níž patří král stejně jako chudák.

[7] Sunjatsen

3.4 Rodina nebo jedinec?

Přes veškeré teoretické reflexe a politická opatření si čínská společnost v poměrně velké míře uchovává své tradiční hodnoty. Mnohem silnější než jakákoliv tak řečeno moderní norma či nařízení zůstává pro Číňany na prvním místě soubor tradičních závazků vztahujících se především k rodině. Myslím, že klidně můžeme vyjít z toho, že pro Číňana znamená jeho stát mnohem méně než rodina. Přičemž je nutné si uvědomit, že se nejedná pouze o závazky sociální, ale i finanční. Například domovů pro důchodce je i dnes v Číně naprosté minimum.
Klasické avšak zjednodušené vnímání Východu jako kolektivistického a Západu jako individualistického je přinejmenším nevhodné. Jen v České republice jsme se koneckonců potýkaly několik desetiletí s tzv. kolektivismem. Pochopitelně i čínská tradice zná práva lidí, která se ovšem od představ západního člověka v mnohém liší. Za dob císařství kupříkladu existovala petiční práva. Jednalo se vlastně o přesně definovaný práva poddaných až po právo na odpor k tyranii. Ani čínský rolník tak nikdy nebyl naprosto bezprávným nevolníkem. Jistěže byla tato tradiční práva méně zdůrazňována než v Evropě a komunistický režim je nepochybně mnohokrát porušil, ale dnes si je čínské vedení v tomto duchu vědomo nutnosti modernizovat právní soustavu k zajištění větší právní jistoty.
Udržování správných vztahů v rodině a společnosti vychází ze základních postulátů konfuciánského etického systému. Přestože už nejsou dodržovány v plné míře, každý Číňan si nese otisk těchto hodnot stejně, jako si každý západní člověk uchovává hodnoty křesťanské.
Čínský pocit vzájemné odpovědnosti i za vzdálenější příbuzné platil všude a s malými obměnami vlastně funguje dodnes. Rodina se v Číně stala samostatným právním subjektem, který byl důležitější než jedinec. Podle toho se řídil například výkon trestů, kdy za prohřešky jednotlivce trpěli i jeho rodiče, sourozenci a další příbuzní. Ovšem stejně tomu bylo i s odměnami. Pokud „povýšil“ jedinec na hierarchickém žebříčku tradiční čínské společnosti (mohl například složit úřednické zkoušky), zlepšilo se postavení i jeho rodině, včetně zemřelých předků.
Rodina pochopitelně fungovala i jako ekonomická jednotka a zejména ve 20. století pak jako podnikatelský subjekt. Byla to také doba, kdy byla v Číně poprvé tradičně téměř neměnná instituce rodiny napadána mladými intelektuály, ale i politiky, kteří bojovali za moderní demokratickou společnost. Zřejmě nejkritizovanějším aspektem bylo dodržování konfuciánských vztahů podřízenosti. Radikálům se protivilo vše, co jim připomínalo feudální rodinu. Proto se bojovalo za právo žen na vzdělání a na majetek, na rovnoprávnost s muži, ale taká za volnou lásku a zpřetrhání vazeb s vlastní rodinou. Je pravda, že maovské komuny a veřejné vývařovna napomáhaly rozpadu rodiny, ale dnešní změněná hospodářská situace v ČLR paradoxně napomáhá přetrvání pevných rodinných vazeb. Průměrně se totiž zemědělcům daří zbohatnout lépe než rodinám dělnickým. Na hospodářství je potřeba hodně pracovních sil a je rozhodně lepší zaměstnávat členy vlastní rodiny než najímat cizí pracovníky.
I v dnešní době je rodinné uspořádání udržováno nejen sociálními svazky, ale i materiálními. Pro novomanžele vůbec není snadné sehnat byt, všeobecně vysoké ceny nemovitostí lze vyřešit nižšími náklady při společném bydlení. Prarodiče navíc nahradí nedostatek předškolních institucí a při hlídání vnoučete se také postarají o nákupy. Čínská rodina vždy poskytovala svým členům široké sociální zázemí v dobách nemoci, chudoby a mnoha jiných problémů. Je to právě tato tradiční soudržnost, která v dnešní době zmenšuje sociální odcizení, které bývá spojeno s moderním životem v západním stylu. Přeci jen však s pronikáním západního způsobu života do čínského myšlení upadají tradiční etické normy. Čínská klasická literatura je plná zářných příkladů synovské úcty a oddanosti rodičům, přičemž dříve se děti tyto příběhy učily nazpaměť. Takové morální právo rodičů na podporu

ve stáří se od dětí ovšem nedá vynutit. Proto vláda nejen ČLR, ale i například Singapuru či Taiwanu byla nucena hledat alternativu v právních normách.

3.5 Děti v čínské rodině

Jak již bylo naznačeno výše, v zemědělských rodinách jsou i dnes děti pracovní silou. Dříve se však v čínských rodinách dělaly velké rozdíly především ve výchově chlapců a dívek. Ve staré Číně se říkalo, že dcera je tisíc jüanů do domácnosti, ale syn je deset tisíc jüanů. Z toho je jasně patrné, že syn byl vždy důležitější než dcera. Představoval totiž pracovní sílu, a protože čínská společnost byla patrilokální, znamenalo to, že po svatbě přivede do domu další pár rukou. V neposlední řadě se také staral o hroby a „síně předků," neboť dodržování obětních rituálů bylo považováno za nejdůležitější synovskou povinnost.
Tato tendence se zachovala až dodnes, ale rozdíly ve výchově už nejsou tak výrazné. I dnes se ovšem rodiče soustřeďují především na úspěšnost svých dětí a potlačování impulsivnosti v jejich chování.
Mimo ČLR se toto může do jisté míry lišit, ale většinou bývá jasný předěl v chování rodičů k dětem vzhledem k jejich věku. Výchova dětí do šesti let bývá velmi shovívavá a snad až přespříliš tolerantní. „*Vychází z toho, že tak malé dítě ještě ničemu nerozumí a není odpovědné za své chyby. Je pokládáno za pasivního, závislého tvora, o něhož je nutno pečovat a uspokojovat jeho potřeby podle možnosti bezprostředně*" (Obuchová 1999, s. 244). Hlavní roli v tomto údobí života dítěte hraje pochopitelně matka. Ta uspokojuje všechny jeho potřeby, chrání ho před nebezpečím, ale příliš ho nevede k samostatnosti a pěstování správných návyků se příliš neprosazuje.
Naproti tomu se zahájením školní docházky, kdy dětem bývá kolem šesti let, nastupuje skutečná disciplína. Tou dobou se totiž má dítě začít učit, jak v dospělosti naplnit svou sociální roli. Povinnost naučit dítě správným návykům a disciplinovanosti je často přenechávána učiteli. Zvláště pro chlapce nebývá toto období snadné, neboť se dostávají pod autoritu otce či jiného muže. Před mužskými členy rodiny se tradičně dávala přednost právě například učitelům, protože syn se tak nedostává do přímých konfliktů s otcem.
Všeobecně bývají děti vedeny k mírnosti, přátelskému chování, podřízení se kolektivu. Rodiče je také učí oplácet křivdu. V zásadě se stále vychází z konfuciánských představ a je tedy důležitá kázeň, poslušnost k autoritám, také se mají vyhýbat nebezpečným situacím, neboť podle těchto představ dostaly děti vlasy, nehty, svaly a celé tělo od rodičů a měly by je udržovat v takovém stavu, v jakém je obdržely. Malé děti tak bývají na veřejnosti zdrženlivé až stydlivé a drží se v blízkosti matky, třebaže v bezpečí domova to mohou být malí tyranové. Toto platí zejména o generaci tzv. zlatých dětí,[8] které se ve společnosti chovali příhodně, zatímco doma tomu bývalo naopak. Tradičně také Číňané kladou velký důraz na vzdělání.

3.6 Čínské myšlení

Číňané mají bohatou a dlouhou historii. Během této doby se mnohokrát stali terčem vnější agrese a také nejedna z velkých dynastií vlastně nebyla čínská. Z tohoto historického pohledu nemají Číňané příliš dobré zkušenosti s cizinci a to se také nutně musela projevit v jejich postoji k nim. Přes veškerou navenek prokazovanou úctu a pohostinnost jim příliš nedůvěřují. Říká se také, že Číňan věří pouze své rodině.
Většina Číňanů si ovšem uvědomuje, co všechno jejich země dokázala a jsou na to také patřičně hrdí. Vždyť ještě v 18. století patřila Čína a Indie k hospodářským mocnostem a

[8] Generace zlatých dětí vznikla v důsledku populační politiky v ČLR, kde byl páru povolen pouze jeden potomek. Z tohoto důvodu se rodiče často snažili splnit každé přání svého jediného potomka, většinou syna.

jejich podíl na světové ekonomice o mnoho převyšoval ten západních států. Teprve poté se situace změnila a z tohoto hlediska vnímají Číňané dnešní hospodářský růst své země nikoliv jako ekonomicky zázrak, ale jako návrat do pozice, která jim právem náleží. Pochopitelně si uvědomují i své problémy, avšak na druhou stranu se domnívají, že západní civilizace by si s nimi neuměla poradit.

Číňané vědí, že co se týče moderní technologií a vědy, musejí se od Západu ještě učit, to ovšem neplatí o společenské etiketě a mezilidských vztazích. Tyto věci totiž již před více než dvěma tisíci lety ustanovil Konfucius a jeho následovníci a na tato pravidla se Číňané mohli vždy spolehnout. V důsledku těchto pravidel také byla čínská společnost povětšinou stejnorodá a nikdy příliš netolerovala odchylky od uznávaných pravidel a do jisté míry to platí i dnes. Číňané vzájemně sdílejí soubor předpokladů vhodného a nevhodného chování, avšak ačkoliv chybujícího krajana ihned pokárají, jedná-li se o cizince, leccos přehlédnou. Koneckonců k osvojení těchto pravidel jsou vedeni pouze Číňané a u cizinců se to nepředpokládá. Na druhou stranu neznalost kulturního pozadí se může ukázat jako fatální, i když dotyčný třeba mluví čínsky. Taková konverzace pak může být nepříjemně šokující, neboť Číňan se bez okolků zeptá například na výši platu, kolik vám je let, může ho zajímat cena něčeho, co máte na sobě, může komentovat váš fyzický hled (např. padající vlasy), jste-li svobodní. Pro lidi ze Západu jsou takové otázky nepochybně za hranicemi zdvořilé konverzace. Číňan tím však v zásadě zjistí, jaké místo zaujímáte ve společnosti a tím tedy i v jakém postavení je on a následně jak se k vám má chovat počínaje oslovením. Kupříkladu zeptáte-li se v čínské restauraci v Praze na zákaznictvo, většinou zjistíte, že jsou to právě Číňané, kteří jsou ti z nejméně slušných. Jako zákazník se totiž Číňan ocitá v pozici nadřazené k obsluze a dle toho se také chová. Zatímco Čech by pak požádal o určité jídlo, Číňan jednoduše řekne: „Přines mi…“

Za klíčový způsob jak někomu prokázat úctu lze u většiny kultur považovat oslovení a v případě Číny toto platí dvojnásob. Nejedná se přitom jen o oficiální setkání. V rodinách se většinou stále dodržuje jasné pravidlo, že pro každého jejího člena existuje zvláštní výraz vyjadřující povahu spřízněnosti, pohlaví, věkový rozdíl, ale i pořadí narození. Vše ke správnému projevu úcty a zdvořilosti. Stejně jako vhodné oslovení je třeba rozeznávat i vhodné reakce. Například přijmout pochvalu bez okolků je považováno za neslušné, stejně jako negativní odpověď na jakoukoliv otázku je velice nezdvořilé – mlčení říká totéž, co přímé odmítnutí, ale je méně trapné pro všechny zúčastněné. Z tohoto úhlu pohledu zdvořilosti se může zdát zvláštní, že mezi Číňany příliš nefungují různé dobročinné organizace, nebo třeba naprostá netečnost k žebrákům, nebo například ignorování některých nařízení českých úřadů. Je třeba si však uvědomit, že Číňané nepociťují pražádné společenské povinnosti k lidem nebo organizacím, které neznají.

Jistě není třeba říkat, že čínské myšlení se od toho západního liší. Podle Stanislava Komárka může být jedním z takových příkladů změna (Komárek 2008, s. 88). Jednou z nejdůležitějších knih čínské kultury je nepochybně *Kniha Proměn – I-ťing*. Samozřejmě ne každý Číňan ji četl, avšak tak jako máme my křesťanské hodnoty nebo řecké myšlení pod kůží, aniž by je každý z nás studoval, podobně je tomu i u Číňanů s Konfuciem nebo Lao’c. Čínské kultuře chyběl podklad pro karteziánský obrat a následný vývoj techniky a vědeckého postoje a musel tam být importován, stejně tak naší kultuře chybí slovy Stanislava Komárka schopnost „myslet změnu“ a uvědomovat si bytostnou spojitost párů polarit. Ty obyčejně chápeme jako naprosto protikladné prvky, které se vzájemně vylučují, a zpravidla bývá jeden z nich negativní a ten je pak vnímán jako nebezpečná anomálie, s níž je třeba se náležitě vypořádat. Dokonce i u klasického symbolu jing-jang většina lidí ze Západu vidí polovinu černou a polovinu bílou s tečkou opačné barvy v každém poli. Zvlněné hranice oněch dvou polí znázorňující provázanost a současný pohyb zdůrazní málo kdo. V diskusi na toto téma a na

význam čínského slova *dao*[9] s jedním mým přítelem mi řekl: Když se podíváš z okna a někdo se zeptá, co tam vidíš, řekl bys auta, stromy, lidi atd., Číňan by řekl *dao*.
Uvědomění si, že obě polarity k sobě bytostně patří, že jsou stejně důležité a cenné, že jsou to legitimní kořeny světa a jeho dynamiky, může zastavit myšlenkovou zběsilost, do níž ústí náš způsob myšlení. I z tohoto důvodu je na Západě takový zájem o východní myšlení a sháňka po podobných motivech ve vlastní tradice jako je gnosticismus či nejrůznější celostní teorie (např. gestapy v psychologii či psychosomatika v biologii). Z takového pohledu se naše myšlení nemusí nutně jevit jako špatné, spíše jako nekompletní a právě myšlení čínské tak představuje cenný doplněk.

3.7 Povahové rysy Číňanů a jedinec v čínské společnosti

Chceme-li hovořit o rysech čínské společnosti, na předních místech musíme uvést smysl pro kolektivismus a rodinnou soudržnost. Rovněž velký význam pro čínský charakter má pocit povinnosti, pracovitost, praktičnost, disciplinovanost, respekt k autoritám, zdvořilost k druhým, smysl pro tradici, ale i sklon asimilace nových prvků. Podle mnohých autorů je nejcharakterističtější protikladnost dvou výrazných vlastností a to sice etnocentrismu a adaptability. Právě toto zdánlivě nesourodé spojení umožnilo čínské kultuře přežít celá tisíciletí a dokonce prosperovat. Princip nepodlehnout nátlaku zvenčí ani zevnitř a vše potřebné vstřebat a přizpůsobit tak, že se to stane integrální součástí vlastních hodnot, může být demonstrována na mnoha příkladech – buddhismus z Indie či komunismus z Evropy.
Pochopitelně, že pocit národní soudržnosti lze snadno pozorovat i mezi čínskými komunitami po celém světě. Zachovávají staré tradice, zatímco přejímají vše, co jim vyhovuje a samozřejmě neodporuje tradicím. Přesně tyto vlastnosti vždy pomáhali Číňanům vyrovnat se s válkami i přírodní katastrofy i novým prostředím.
I dnes mají čínské komunity nejvyšší míru úspor na světě a také klidně pomáhají krajanům v jiných zemích podle konfuciánské zásady vzájemné pomoci. Stejně jako za starých dob, kdy třeba celá rodina či vesnice podporovala jednoho ze svých členů, aby například vystudovala, až ten dosáhne svého cíle, pomůže zase jim.
K cizím se Číňané většinou chovají zdvořile až přátelsky, podle odezvy dotyčného. Číňané velmi rádi navazují nové vztahy a není tak ani neobvyklé, že vás v Číně někdo osloví, protože si chce popovídat, nebo si jen procvičit angličtinu.
Velmi důležitý je pro Číňany princip „ztráty tváře," čemuž se za každých okolností snaží vyhnout, s čímž souvisí i všeobecná zdvořilost. Člověk totiž ztrácí tvář nejen v případě, že se dopustí chyby, ale také v situaci, kdy svým jednáním způsobí provinění někoho jiného. Číňan se proto snaží vyvarovat nepříjemných situací, kdy by dostal sebe nebo druhého do rozpaků. To lze pozorovat například, když se Číňan dopustí nějakého závažného přečinu a je zatčen, přičemž je jeho zatčení přenášeno televizí. V takových případech si podezřelý vždy skrývá hlavu pod bundou, šátkem nebo i rukama, ne jako český úředník podezřelý z mnohamilionových podvodů, který do kamery ještě vzpupně vyplázne jazyk. Tím, že Číňan skryje v takové situaci svou tvář, chrání nejen sebe, ale i své známé a příbuzné. Podobně je zacházeno i se smíchem či nejrůznějšími neverbálními signály v běžné komunikaci. Protože je velmi těžké přijmout špatné zprávu, tím že vám jí Číňan předá s širokým úsměvem na rtech, se vám nevysmívá, ale snaží se vám pomoci zachovat si tvář. Podobně nejspíš neuslyšíte Číňana říci jasné „ne," neboť vás chce ušetřit trapné situace, může tak místo toho odpovědět, že o dané záležitosti pouvažuje, ale bude současně předpokládat, že už z formy promluvy, pochopíte skutečnou odpověď.

[9] cesta

V tomto duchu je třeba zmínit i čínskou skromnost a zároveň snahu vyzvedávat i ty nejmenší úspěchy druhých. Při takové chvále se ovšem očekává odpověď znevažující vlastní schopnosti, neboť přílišné sebevědomí vyčleňuje člověka ze společnosti a indikuje, že dotyčný nemá dobré způsoby.
Pokud se také na něco Číňana zeptáte, většinou vám odpoví v obecné rovině, či generalizované formě toho „jak by to mělo být." To ovšem není proto, že by se snažil odpovědi vyhnout, ale důvod najdeme v tolikrát přemílaném rozdílu mezi individualismem a kolektivismem. Zatímco pro nás je podstatný osobní názor, tradiční čínská výchova a výuka učí, že přednost mají zájmy nebo názor společnosti.
V tradiční čínské společnosti se podle konfuciánského vzoru dbalo na respektování pěti základních vztahů. Čtyři z pěti těchto vztahů pak byli vztahy nadřízenosti a podřízenost – nadvláda panovníka nad poddanými, nadvláda otce nad synem, nadvláda staršího bratra nad mladším a nadvláda manžela nad manželkou. Pátým byl pak vztah mezi přáteli. Podle tradičního smýšlení si lidé v čínské společnosti nikdy nebyli rovni, vždy byl někdo výš a někdo níž na společenském žebříčku. To platilo i pro rodinu a nejen to, bylo to považováno za základ veškerého chování člověka coby člena společnosti. Vzor rodinných vztahů funguje i jako příklad pro vztahy společenské. I proto jsou zejména vztahy rodinných členů propracované v tak detailní terminologii.
V záležitostech pracovních nebo společenských většinou Číňané užívají tituly, v případě že se dobře znají, mohou použít i fiktivní rodinné termíny. Protože bylo pro čínskou kulturu vždy důležité vzdělání, stojí za to podívat se na slovo učitel, čínsky *lǎo-shī*. Doslova toto slovo znamená „starý mistr" a je tak patrné, že spojuje dva aspekty úcty. První částí slova se naznačuje, že je učitel starší, a proto je třeba si ho vážit (*lǎo* se navíc často používá i v rodinné terminologii). Druhou je pak vyjádřena skutečnost, že učitel je dovednější a zdatnější a že jeho schopnosti převyšují běžný standard, neboť je „mistrem." Často se slovo učitel užívá ve spojení s příjmením, křestní jména se všeobecně užívají jen pramálo. Naopak je běžné užívat tituly třeba i o stupeň vyšší než jaká je skutečnost, čímž se pochopitelně vyjadřuje úcta k onomu člověku. Podobně se i děti k dospělým, kteří jsou podobného věku jako jejich rodiče, obracejí oslovení „strýčku," nebo „teto" indikujíce tak blízkost i respekt.
Ačkoliv to nepochybně může být zpochybňováno, v západní společnosti se člověk vnímá jako jedinec, individualita a tento soubor individualit s různými hodnotami a názory pak tvoří společnost. Naproti tomu Číňan na sebe sama pohlíží spíše jako na článek v řetězci vztahů rodinných i nerodinných, a proto tak nezdůrazňují práva jednotlivce, neboť jednotlivec je důležitý jen z hlediska vztahů. Zde stojí za zmínky, že v klasické čínštině ani neexistovalo slovo „jednotlivec." Dokonce i „svoboda" v našem slova smyslu se dnes doslova řekne „nesvázaný pravidly společnosti," což evokuje spíše negativní představu jakési anarchie. Jak by také společnost dopadla bez pravidel? Pravidla možná do jisté míry svazují, ale také představují jistotu. Je to vlastně jakási hra. Velmi trefně o hře hovoří Jan Sokol, který říká, že hra je podivuhodná a důmyslná věc, kde cíl ustupuje do pozadí vůči jednání samému (Sokol 2001, s. 89). Navíc i hry mají závazná pravidla, která umožňují nejen to, aby si člověk dobře zahrál, ale zajišťují také, aby se nezvrhly v opravdový boj.
Již bylo naznačeno, že pro čínskou společnost i pro existenci v ní jsou velmi důležité vztahy mezi lidmi. Tato skutečnost bývá často cizinci odsuzována jako protekcionářství, které není správné a vede jedině ke korupci. Ne vždy však tomu tak je, většinou to znamená, že známý slouží jako prostředník např. při hledání práce. Pochopitelně člověk nepotřebuje známé, aby získal práce nebo našel vhodný byt, ale je to rozhodně lepší, někdy pokládáno i za vhodnější, neboť uchazeč se tak vyhne tomu, aby se s ním jednalo jako s naprosto cizím člověkem. Používat prostředníka je navíc i výhodné proto, že se člověk vyhne mnoha situacím, které by pro něj nemuseli být vůbec příjemné a to ať už z důvodů komplikací nebo nejasností. Při tradičních obřadech uzavření manželství je sňatek domluven s nemalou pomocí prostředníků,

díky nimž se zařídí věci jako velikost věna, výdaje na hostinu atd. Prostředníka není jen vhodné používat v oficiálních záležitostech, ale klidně i při rodinném sporu.

3.8 Identita a etnicita Číňanů

Jistě bychom mohli říct, že každý člověk na světě má do jisté míry mnoho různých identit – identitu pracovní, společenskou, ale také etnickou. Není možné říct, která z nich je tou nejdůležitější, ze které by všechny ostatní vyrůstaly, spíš se jedná o soutok, v němž se různé proudy těchto identit mísí a ovlivňují. Etnická identita se vytváří na pozadí sociálních diskursů, ve kterých individuum existuje (Salner 2007, s. 84). Zpravidla nejsilnějším indikátorem etnicity je jazyk a to zejména v homogenních společnostech, v heterogenních to tak již být nemusí a důležitějšími jsou jiné elementy a rodinné tradice. Rozhodně je však nezbytná identifikace jedince s určitou etnickou skupinou. Je jistě možné říci, že je etnicita charakterizována právě těmi jedinci, kteří se hlásí k tradicím svých rodin, nebo jednoduše prostředí, ze kterého vzešli. Je-li ovšem správné uvažovat v termínech jedinců o čínské menšině, je již zcela jiná otázka. Za posledních sto let se vystřídala celá řada politických systémů, které k menšinám měly různé přístupy a tudíž se i postavení menšin měnilo. Výsledkem toho bylo, že se etnické skupiny identifikovali zejména podle jazykové příslušnosti.

Situace čínských etnik ve světě nebyla jednoduchá. Ačkoliv uchovávali tradiční zvyklosti a hodnoty, jako na každou minoritu byl na ní vytvářen tlak majoritními společnostmi. Zároveň identita Číny byla sama problematickým, neboť si Čína prošla údobím slepého odmítání západních vlivů i jejich slepého přijímání. Pokud se tedy tyto menšiny chtěli považovat za Číňany, nemohli se dost dobře identifikovat s mnohdy až chaotickými proměnami názorů samotné Číny, naopak se za ně mnohdy styděli a právě v tomto údobí svět považoval Číňany za chudé, ignorantské a zpátečnické. Nutno také říci, že i Číňané samotní si toto uvědomovali, což uznal i prezident *Hú Jǐntāo* při svém projevu na univerzitě Yale ve Spojených státech v dubnu.[10] Avšak po nepřehlédnutelných úspěších čínské ekonomiky poslední doby, znovu získali Číňané důvěru ve svou vlastní kulturní identitu, ale v žádném případě to neznamená, že by upustili od modernizace. V tomtéž projevu také prezident ČLR naznačil, že považuje Číňany za nejzvídavější ze všech národů současnosti, neboť nemají žádné tradiční zábrany a břemena a mohou si tak volně vybrat to, co se jim líbí a zbavit se toho, co jim nevyhovuje, ať již je to domácího nebo importovaného původu. Tak postupně vytváří vlastní perspektivy, které jsou vyvážené, otevřené i prospěšné. Svět je nepochybně plný rozličných kultur a s nově nabytou jistotou mohou být na tu svou Číňané znovu patřičně hrdí.

Toho důkazem je nepochybně pořadatelství Číny letních olympijských her 2008. Přičemž reprezentativním zaklínadlem a značkou se stal Konfucius. Sportovci budou vítáni několika rčeními z Konfuciových *Hovorů* a i běžní obchodníci jistě budou mít podobná hesla u svých krámků. Konfucius se zkrátka stává úspěšným obchodním artiklem. ČLR už také prosadila založení Konfuciova ústavu na více než dvou stech světových univerzitách. Oficiálně mají tato centra fungovat nezávisle a soustřeďovat se na výuku čínštiny a šíření čínské kultury, ale nemálo lidí je považuje spíše za propagandistické buňky. Tak či onak má těchto ústavů do roku 2010 vzniknout až na pět set.

[10] http://english.peopledaily.com.cn/200607/07/eng20060707_280864.html

4. VÝZKUM

4.1 Výzkumný projekt

Projekt se v celé své šíři zaměřuje na zkoumání národní identity prostřednictvím strategie voleb vzdělání příslušníků čínské menšiny v České republice. Cílem je zaznamenat, jak Číňané chápou národní identitu a jaké změny prodělala po usazení v České republice a jaké jsou v těchto postojích rozdíly. Podle Johna Locka (2000, s. 233) je identita založena na vědomí člověka. Vlastně tím říká, že jsme stejnou osobou do takové šíře, do jaké si uvědomujeme vlastní myšlenky a činy minulé, tak i ty směřující do budoucnosti stejně, jako jsme si jich vědomi v přítomnosti. To jistě roli hraje, ale pro náš problém se však zdá vhodnější užít vymezení podle Pierra Bourdieu (1998, s. 13). V sociálním prostoru jsou totiž aktéři nebo skupiny rozmístěni na základě ekonomického a kulturního kapitálu. Vědomí takového rozčlenění přitom může a nemusí být vědomé. Přesto z toho vyplývá, že aktéři mají tím víc společného, čím blíže k sobě v těchto dimenzích mají. Vzdělání a tedy i škola zde hrají velmi důležitou roli. Instituce školství vlastně uchovávají stávající řád, tedy odstup mezi žáky s různým kulturním kapitálem a přirozeně i reprodukují kulturní kapitál dané společnosti.

Vycházím z předpokladu, že k dotváření národní čínské identity dochází v 19. století, respektive od první opiové války (1839-1842). Tvar národní identity se v Číně vyrýsoval zejména vzhledem k západním mocnostem. Velmi podstatné bude proto prozkoumání změn, ke kterým došlo po pádu poslední dynastie, kterou byla Qing (1644-1911). V této době dochází ke konfrontaci tradičního chápání světa Číňanů s rozdílnými postoji západních společností již ovlivněných moderními vědami. Formuje se pojetí národní čínské identity, které prošlo mnoha proměnami, než získalo svou současnou podobu. Jinými slovy je nezbytné sledovat vývoj moderní Číny, abychom mohli prozkoumat podoby identity[11] mimo pevninskou Čínu.

V rámci bakalářské práce se chci zaměřit konkrétněji na následující aspekty:

1) Strategie přístupu čínské menšiny ke vzdělání v České republice na pozadí hodnotových orientací této menšiny. Změnil se nějak tento postoj po opuštění Číny? Dávají přednost svým „starým“ přístupům nebo se nechají více ovlivnit majoritní českou společností? Chtějí se Číňané žijící v České republice vrátit jednou do Číny? Chtějí, aby jejich děti vyrůstaly v Číně nebo v České republice. Je vzdělání, které pro ně volí, čínské nebo české? Jaká jsou kritéria jejich rozhodnutí.

2) Abychom se vůbec mohli pokusit o porozumění tak odlišné mentality, jakou je čínská, je nezbytné věnovat se do jisté míry i historickým souvislostem, které ovlivnily chápání a přístup Číňanů ke vzdělání. Stejně tak nemůžeme opomenout ani konkrétní kontext života jedinců ani menšiny jako celku.

Východiskem pro bakalářskou práci bude především problém odesílání dětí Číňanů žijících u nás do Číny za vzděláním. Zajímá nás, jak je tento fakt ovlivněn chápáním národní identity u čínské menšiny. Jaké jsou důvody rodičů pro takové rozhodnutí a jaké jsou jejich důsledky.

[11] Jak píše Nóra Hamar, osobní identita se konstruuje z mnoha diskursivních pozic subjektu. Je složena z kategorií jako etnicita, gender apod.

4.2 Výzkumná strategie

Z povahy projektu je patrné, že se bude jednat o *kvalitativní výzkum*. Z volby toho přístupu vyplývá, že cílem práce není zobecnit a začlenit výpověď jednotlivce do širšího, třeba i kvantitativně posuzovaného rámce. Každá individuální výpověď má svou vlastní hodnotu. Bude se tedy jednat o kvalitativní vyhodnocení jednotlivých rozhovorů se zohledněním individuálních charakteristik informátora, nikoliv o kvantifikaci získaných dat. Přístup kvantitativní vylučujeme i z důvodu úzkého výběru vzorku, kde počítáme s jednou tříčlennou rodinou z řad etnických Číňanů zdržujících se na území hlavního města Prahy.

O čínské menšině, stejně jako o Číňanech samotných panuje mnoho předsudků a jejich kultura je mnohdy považována za jednolitý monolit. Při pořízením rozhovorů s několika lidmi, kteří z pohledu miliardové populace nehrají zvláště důležitou roli, je třeba počítat s rozmanitostí Číny. Často se hovoří o čínské „mase." Tento pohled je uplatňován především v ekonomických studiích. Avšak právě díky individuálním rozhovorům může z tohoto anonymního davu vystoupit jedinečná zkušenost a postoje jednotlivých lidí, kteří mohou vypovědět, co přesně pro ně znamená zařazení do takové „masy." Jaký je jejich konkrétní vztah ke vzdělání, případně jakého stupně vzdělání dosáhli oni sami. Bude nás také zajímat, jak přenášejí své postoje na vlastní děti.

4.3 Techniky sběru dat

Za nejvhodnějším způsob pro sběr dat jsem považoval vedení individuálních rozhovorů mezi badatelem a narátorem. Mělo se jednat o dva typy rozhovorů a to sice o biografické vyprávění a polostrukturovaný rozhovor. Uvědomuji si, že termín „polostrukturovaný rozhovor" zahrnuje celou škálu mezi naprosto strukturovanými a zcela nestrukturovanými rozhovory. V tomto případě jsem však měl závazné schéma, které specifikuje okruhy a témata otázek. Avšak bude-li to vhodné, je možné měnit pořadí a znění otázek dle situace. Jakési jádro rozhovoru však bude přirozeně tvořit minimum otázek a témat, které je nutné probrat. Z rozhovorů měl být pořízen zvukový záznam, který by byl později zpracován, přepsán a vyhodnocen, nicméně narátoři toto odmítli a proto byl pořízen pouze záznam písemný. Před vlastními rozhovory byla nutná práce s literaturou, abych se co nejlépe seznámil s regionalitou a reáliemi prostředí, ze kterého narátor přicestoval do České republiky.

S každým narátorem měly být vedeny oba typy rozhovorů, tedy biografické vyprávění a polostrukturovaný rozhovor.

Biografická vyprávění nám mohou ukázat, jak se formuje identita prostřednictvím sebe-interpretace právě v životních příbězích. U Číňanů dlouhodobě žijících v České republice se může jednat i o jistou cizost vlastní čínské identity. Jedná se o zkušenost, že je jinými považován za Číňana a tudíž jsou mu přičítány určité charakteristiky. Přesto, že ty se mohou příčit jeho vlastnímu přesvědčení, je nucen se s nimi nějak vyrovnat. Etnické či kulturní kategorie jsou výsledkem aktuálních kulturně společenských interpretací (Hamar 2002, s. 30). Historické i kulturní specifičnosti ovlivňují život člověka stejně jako danost toho, jestli se narodil mužem nebo ženou. Člověk nějak vnímá a chápe sám sebe, ale druhými je také za někoho považovaný a ti s ním dle toho také i jednají. Nejedná se přitom o čistě osobní zkušenost, neboť její variace mohou být (často nevědomky) předány i další generaci. Pochopitelně si uvědomuji konflikt, který existuje mezi daností a volbou specifické formy identity a tedy, že čínská identita může být zakoušena jako ambivalentní. Ambivalenci zde užívám v souladu s Hamar (2002, s. 2) a to jako možnost připsat určitému objektu nebo určité události více než jen jednu kategorii. O identitách jistě nevypovídají jen nejrůznější kategorie

ale především narativní vyprávění, které narátora nutí zaměřit se na otázku „kdo jsem“. Je na místě např. předpokládat, že narátor sám své narativní vyprávění nějakým způsobem uspořádá podle důležitosti, kterou pro něj různé vzpomínky mají, tedy po způsobu konstrukce vhodné pro jeho vlastní identitu.

K biografickým rozhovorům však nakonec nedošlo a to z důvodu změny názorů narátorů, kteří to odmítli jednak z časových důvodů a také že by dvakrát opakovali totéž ve dvou různých rozhovorech.

Jistě se nelze dozvědět nic o „čínské identitě“ jako takové, neb samotné toto spojení je příliš obecné. Můžeme však získat představu o tom, jak se člověk stává Číňanem v určitých životních příbězích, sociálně-kulturních kontextech.

Vzhledem k povaze polostrukturovaného rozhovoru se zdálo vhodným postupovat tématicky, tedy klást otázky týkající se vybraných okruhů.

Pro polostrukturovaný rozhovor jsem měl připraveny otázky z okruhu témat, které se vztahují k tématu práce a přímo se ho dotýkají. Získané odpovědi byly porovnány s informacemi získaných z literatury.

Rozhovor byl veden nenuceně, tak aby narátor neměl pocit, že je k něčemu „tlačen.“[12] Ačkoliv bylo cílem rozhovoru porozumět narátorovým postojům, pro zachování důvěry mezi badatelem a narátorem bylo nezbytné, že jsem se snažil tok rozhovoru směrovat nenásilně a tak, aby se narátor necítil nijak „ohrožen.“ Oproti připravenému schématu byly otázky pochopitelně modifikovány vzhledem k individuální povaze a charakteristikám narátora.

Přestože jsem měl původně vést rozhovory s každým členem rodiny, realita byla jiná. Hovořil jsem de facto pouze se synem hovořícím česky, přítomni byli i jeho rodiče, s nimiž si občas vyměnil několik vět v čínštině. Tato situace vyžadovala poněkud odlišnější přístup. Rodičům pak přišlo zbytečné se mnou dále bavit, když jsem všechno slyšel od jejich syna. Podrobněji se tomuto věnuji v empirické části výzkumu.

4.4 Výběr vzorku, prostředí výzkumu

Jak již bylo řečeno výše, výzkum je zaměřen na strategie čínské menšiny v přístupu ke vzdělávání v České republice. Výběr vzorku byl proto účelový a tvořili ho příslušníci této menšiny žijící momentálně na území hlavního města Prahy. Každý z dotazovaných pobýval na území České republiky minimálně pět let. Z hlediska obtížnosti českého jazyka jsem nepovažoval za nutné, aby dotazovaní uměli plynně česky, ačkoliv si uvědomuji možné ovlivnění narátorů tímto faktem. Vzdělání narátorů nebude hrát při výběru vzorku roli. Důvodem je i problematický přístup k této menšině, která je povícero uzavřená a „cizince“ mezi sebe příliš nepouští a to nejen z důvodů jazykových. Proto se domnívám, že přísnější kritéria na výběr vzorku by nebyla reálně splnitelná.

Věk narátorů není striktně určen. Vzorek tvořili tři jedinci, kteří všichni žijí na území hlavního města Prahy. Výběr prostředí byl určen tím, že veškeré mé kontakty s čínskou menšinou jsou právě v tomto regionu. Znalost prostředí i povědomí o sociálním rozdělení a fungování čínské menšiny v této lokalitě mi nepochybně umožnilo snazší „přístup“ k narátorům.

Dotazovaní pocházejí z etnicky čínské rodiny, tedy není „smíšená.“ Tradičně je pro Číňany základní jednotka společnosti rodina, nikoliv jedinec. Když tedy nějaký člen rodině dosáhne dobrého vzdělání a následně společensky ceněného postavení, stoupne tak i postavení jeho rodiny. Podobně je tomu i v případě neúspěchu. Toto je v očích Číňanů neodmyslitelně spojeno. Přičemž dojde-li ke sňatku, manželka se vždy stěhuje do rodiny

[12] To souvisí s hodnotovou neutralitou badatele. Cílem není měnit postoje narátora, pouze je zaznamenat a porozumět jim.

manžela. Z pohledu rodiny, která vychovává dceru, jde tedy o ztracenou investici, neboť o dceru v budoucnu přijde. Zajímá mne, jak tato tradice může ovlivňovat strategie vzdělávání Číňanů v České republice.

Určil jsem konkrétní narátory prostřednictvím osobních doporučení a vybrané jedince pak kontaktoval osobně. Každý účastník projektu byl informován o smyslu projektu i o způsobu, tedy metodě, jakým bude prováděn. Narátorům byl nabídnut tzv. „dokument o etické zodpovědnosti," informovaný souhlas.[13]

4.5 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Při vyhodnocování a interpretaci získaných dat autor práce pochopitelně vycházel z relevantní literatury.[14]

Rovněž jsem zaznamenával možné nesrovnalosti v narátorově vyprávění, ať se již bude jednat o zamlčené informace, nepravdy či jakkoliv zkreslené informace nebo nejasné či váhavé odpovědi. Záznam by prováděn v co nejkonkrétnějších termínech.

Protože rozhovory neproběhly v rodném jazyku narátora, byla tato skutečnost brána na zřetel při vyhodnocování rozhovorů.

Zaměřuji se na roli interpretačního mechanismu vyprávění v rámci rozhovoru v konstituci čínské identity.

Tato interpretační role vyprávění autorovi pomůže uchopit konstrukci identity jako výsledku různých podob odmítání či přijetí kulturou daných přístupů týkajících se nejen vzdělání a školství.

4.6 Hodnocení kvality výzkumu

Není snadné porovnat validitu kvalitativního a kvantitativního výzkumu. To vyplývá již z rozdílných cílů obou způsobů. Zatímco cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz, cílem kvalitativního výzkumu je porozumění a vytváření nových hypotéz, případně nové teorie (Disman 2002, s. 286).

Není mým záměrem získat z rozhovorů takové informace, které by umožňovaly snadnou generalizaci, tak jako data ve výzkumu kvantitativním. Je na místě předpokládat, že výpověď narátora je ovlivněna jeho konkrétní náladou, subjektivním výběrem informací, ale i kvalitou paměti. Tak je možné získat tak velké množství informací z malého vzorku obyvatelstva než, jak tomu bývá ve výzkumu kvantitativním. Avšak volná forma otázek a odpovědí poskytuje takovému výzkumu potenciálně vysokou validitu. Subjektivní vyprávění narátora totiž umožňuje hlubší porozumění situaci jednotlivce a porovnání této zkušenosti s obecně tradovanými názory.

V rámci výzkumu jsem se snažil o co nejvyšší možný stupeň odstupu. Ačkoliv může být teoreticky více vzdělán než narátor, neměl by vůči jeho výpovědím mít žádné hodnotové předsudky, které by se mohly projevit v jeho interpretaci. Věřím totiž, že v subjektivním prostoru, ve kterém jedinec pro sebe interpretuje sociální realitu a podle této interpretace také jedná, může být badatel sám naprostým laikem (Disman 2002, s. 293). Shromáždění veškerých dostupných informací mi však mělo pomoci v tom, vyvarovat se nevhodně zúženému pohledu na celou problematiku, a abych se vyhnul nezamýšleným a nežádoucím zkreslením.

[13] Půjde o dokument řešící důvěrnost poskytnutých informací. Zdali si narátor přeje či nepřeje, aby bylo v práci uváděno jeho jméno, aby byla získaná data zpřístupněna i případným dalším výzkumníkům apod.

[14] Disman, M. (2002): Jak se vyrábí sociologická znalost; Chenail, R. J. (1997): Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě

Protože jsem se sám této problematice věnoval již dříve, je mi vlastní určitý stupeň předběžného usuzování o tomto tématu. Ten pochopitelně vychází, jak z literatury, tak z osobních zkušeností s příslušníky čínského etnika. Na základě toho jsem měl při polostrukturovaném rozhovoru předem připraveny nejen témata, ale i konkrétní otázky a v tomto ohledu se rozhovor může formou blížit strukturovanému. Chtěl jsem si nicméně ponechat možnost pružně reagovat na výpověď narátora namísto striktního sledování seznamu otázek.

Přestože se domnívám, že kvalitativní výzkum by měl pomoci v porozumění reality, lze předpokládat, že už samotná přítomnost badatele nějakým způsobem narátora ovlivnila. Zpočátku se narátor snažil mírně korigovat svůj jazyk (snažil se mluvit spisovněji) i své vystupování a celkově se snažil o to, aby působil co nejlepším dojmem. Ačkoliv jsem si zachoval profesionální odstup a objektivní hledisko, snažil jsem se působit přirozeně a nenuceně, díky čemuž se narátor poměrně rychle uvolnil a neměl obavy z toho, bude-li hovořit otevřeně.

4.7 Etické a politické otázky společenskovědního výzkumu

Etické otázky hrají ve výzkumu jako je tento velmi důležitou roli. V rozhovorech se badatel může dozvědět mnoho osobních a soukromých informací a podle toho by s nimi také mělo být zacházeno. Riziko je na obou stranách, neboť během výzkumu vzniká mezi badatelem a těmi, kteří mu poskytují svá vyprávění a další informace, vztah vzájemné důvěry. Tento vztah je založen na dohodě mezi oběma stranami, a proto se musí badatel dohodnout se zkoumaným tak, aby nebylo ohroženo jeho soukromí, ale také musí chránit sám sebe, aby se nemohl stát předmětem žaloby. Mnoho etických problémů výzkumu v sociálních vědách je možné formulovat jako konflikt dvou principů zakotvených v Listině základních práv a svobod. Jde o princip ochran osobnosti a princip, který zaručuje svobodu vědeckého bádání. Snaha udělat dobrý výzkum může vést k poškození něčí osobnosti či jména nebo může vést i k zásahům do soukromí. Toto je tedy třeba mít stále na paměti.

V ideálním případě by vztah mezi narátorem a tazatelem měl být vztahem důvěry, proto je etická odpovědnost badatele zásadní. Před zahájením výzkumu je tak nezbytné, aby byli všichni jeho účastníci seznámeni s účelem i okolnostmi celého projektu. Následně byl narátorům předložen písemný souhlas (informovaný souhlas), kde měli vyjádřit svou participaci ve výzkumu, to ovšem odmítli a trvali na ústní dohodě.

Pochopitelně je možné účast ve výzkumu odmítnout a to v kterékoliv jeho fázi. Informace takto získané nesmějí být zneužity a v tomto ohledu je badatel povinen vyslechnout jakékoliv námitky narátora.

Nezasvěcené osoby nebudou mít přístup k získaným informacím a já jsem se též zavázal, že zveřejním získané údaje či je poskytnu jiným badatelům pouze se souhlasem narátorů.

5. EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Číňané v České republice

Podle výzkumu L'ubici Obuchové (2002, s. 7-9) přijíždějí do České republiky nejčastěji většinou ekonomicky činný člen rodiny. Teprve poté, co je dotyčný schopen zajistit existenční podmínky, ho následují další příbuzní. Nemusí se zpravidla jednat o manželský pár, ale třeba i o sourozence. Hovoříme zde pochopitelně o případu, kdy se rodina chce přestěhovat do České republiky. Pokud jedinec svým příbuzným posílá jen finanční prostředky, bývá situace jiná. Mnohdy se také stává, že i když manželský pár přesídlí do České republiky, dítě zůstává v Číně u prarodičů, kde absolvuje základní, někdy i střední vzdělání, než následuje matku s otcem. Děti z ekonomicky lépe zabezpečených rodin nebo rodin s delší vystěhovaleckou tradicí mohou studovat na Západě vysokou školu.
Není také vzácné, že když se dítě narodí v České republice, snaží se rodiče získat i vízum pro prarodiče, kteří by jim pomohli s výchovou, aby se oni mohli věnovat své práci. Nebo mohou naopak poslat dítě k prarodičům do Číny, přičemž finančně přispívají na jeho výchovu.
I dnes je čínská komunita v České republice stále ještě na svém počátku. Valná většina přistěhovalců, kteří u nás zůstanou, jsou Vietnamci, kteří běžní lidé považují za Číňany. Mezi první vlnu Číňanů, kteří k nám přišli, patřili zejména ti, kterým se nepodařilo uspět v Západní Evropě. Ti většinou nejsou spokojeni s českým investičním prostředím, které považují za nepříznivé. V posledních letech k nám však většina Číňanů přijížděla přímo z ČLR anebo přes jinou zemi východní Evropy.
Mnoho studií o čínské migraci vidí její důvod v přelidněnosti území, nedostatku úrodné půdy, nebo snaze uniknout nejrůznějším nepokojů či přírodním katastrofám. Podle Obuchové (2002, s. 7-9) je významným motivem (možná i tím nejdůležitějším) také významná čínská touha po společenském i ekonomickém vzestupu, zlepšit postavení sobě i své rodině. V dnešní době „otevřené Číny" už netvoří jádro migrace to nejchudší obyvatelstvo, ale naopak podnikatelé a lidé snažící se dosáhnout větších zisků díky ekonomickým reformám. To znamená, že v zahraničí nyní pobývají kratší či delší dobu desetitisíce Číňanů, kteří tam přicházejí s určitým kapitálem, aby zde studovali či podnikali. Většina z nich přitom neplánuje život v dané zemi, ale chtějí zůstat několik let, aby například nabyly jistého finančního obnosu, než se vrátí do ČLR.
V Číně existují regiony specializující se na určité odvětví a dokonce i celá města, která se zaměřují třeba na výrobu jen jediného produktu. Číňané z takové oblasti mívají tendenci emigrovat do zemí, kde již existuje komunita jejich krajanů, kteří tam tzv. „připravili půdu." Tomuto jevu se říká řetězová emigrace a vznikl již v počátcích čínského přesídlování. V ČLR je tak možné nalézt mnoho oblastí, kde jsou lidé zaměřeni na migraci pouze do specifické části světa. S tím souvisí i fakt, že se obyvatelé specializují na danou činnost, přičemž ostatní přenechávají lidem z jiných provincií. Nejedná se tedy jen o regionální příslušnost, ale i o pracovní příslušnost. Tradiční emigrantské oblasti zejména jihovýchodní Číny představují i v České republice většinu. Jedná se především o Číňany z provincií *Fújiàn* a *Zhèjiāng*. Číňané z velkých měst jako Peking nebo Šanghaj většinou patří k těm nejvzdělanějším a snaží se prosadit v intelektuálně zaměřených činnostech jako pedagogika (učí např. bojová umění, nebo čínštinu), kaligrafie, malířství nebo se jedná o velkopodnikatele.
O Číňanech se někdy hovoří jako o národu šéfů, neboť jakmile je to možné, snaží se osamostatnit. To souvisí s již dříve zmiňovanou prestiží a postavením, neboť tím, že se člověk stane svým vlastním pánem, zlepší tím své společenské postavení v místní komunitě, ale i doma v Číně. V tomto ohledu není čínská komunita v České republice výjimkou. Přistěhovalci, kteří zde nemají příbuzné, většinou volí možnost zaměstnání u krajanů, protože se tak lépe vypořádají s počátečními potížemi. Čínští zaměstnavatelé se v duchu tradice

chovají ke svým podřízeným velmi paternalisticky. Zajišťují tedy ubytování, stravování, třeba i pomáhají s formalitami, což pokládají v podstatě za povinnost, stejně jako je povinností zaměstnance pilně pracovat. Avšak po určité době, když už je zaměstnanec obeznámen s prostředím a třeba i trochu umí, česky případně jiný jazyk, může začít pociťovat omezenost svého postavení a právě tehdy se snažit buď o vlastní podnikání, nebo o podílnictví v podniku, v němž pracuje. Většinou ovšem platí, že v Čechách i jiných zemí Evropy chtějí Číňané pracovat pouze kratší dobu a tedy příliš do podniků v těchto zemích neinvestují. Naproti tomu zpravidla posílají peníze příbuzným do Číny, kde i investují do podnikání nebo nemovitostí. V ČLR není totiž dostatečně rozvinutá sociální síť a penzi tak má zajištěno jen malé procento obyvatel.
Pochopitelně se také změnil cíl, s nímž Číňané migrují do České republiky. Dříve to byli především muži v produktivním věku, kteří chtěli finančně pomoci své rodině v Číně. Samozřejmě se někteří vrátili do Číny, jiní ovšem zůstali a naopak se k nim připojili další příbuzní – manželka, děti, ale třeba i prarodiče. To lze považovat za znak toho, že se zde komunita postupně usazuje a určitá její část uvažuje o delším nebo trvalém pobytu. To dokládá i vznik obchodů zaměřených na asijské spotřebitele s dováženým zbožím, či trhy v podobné duchu (jeden takový vznikající „chinatown“ lze nalézt v Praze Kačerově).
Ve výzkumu L'ubici Obuchové (2002, s. 23) autorka uvádí, že většina respondentů udržuje pravidelné kontakty s příbuznými v ČLR. Vzhledem k významu rodiny pro Číňany toto tvrzení lze vztáhnout na většinu jejich obyvatelstva v cizině s tím, že nutně nemusí být tyto kontakty pravidelné. Ekonomicky úspěšnější Číňané létají do ČLR i několikrát ročně z podnikatelských důvodů stejně jako osobních. To je i do jisté míry dáno jazykovým zázemím.

5.2 Výsledky výzkumu

5.2a Jak na vzdělání

Ačkoliv se reálný výzkum mírně odchýlil od svého naplánovaného průběhu, nemyslím si, že by to nutně muselo být vnímáno jako negativum. Naopak věřím, že ve finále to celé věci prospělo. Přestože mým původním záměrem bylo provést rozhovor s každým členem rodiny, záhy před začátkem prvního rozhovoru mi bylo naznačeno, že situace bude poněkud jiná. Zde v České republice žijí pouze tři členové rodiny Qin, ačkoliv rodina samotná je rozvětvenější. Fakticky jsem mluvil pouze s dvacetiletým Qin Feiem. Jeho rodiče byli ovšem přítomni našemu rozhovoru a občas do něj vstoupili obracejíce se na svého syna v čínštině. Qin Fei totiž jako jediný mluvil česky na velmi dobré komunikativní úrovni. Jeho rodičům se zřejmě také zdálo schůdnější absolvovat rozhovory tak řečeno „jedním vrzem“ namísto toho, abych je pak s překladatelem čínštiny vyhledal samostatně.
Již samotný tento fakt však vypovídá o silné rodinné kohezi. Rozhovor navíc proběhl v prostorách domova rodiny na jakémsi dvoře. Qin Fei stejně jako oba jeho rodiče je totiž učitelem *wu-shu* (nebo kung-fu) a jeho rodina vlastní školu čínských bojových umění, jejíž prostory jsou také spojeny s jejich domem. Každopádně se jednalo o prostor vybraný narátorem, v němž se cítil dobře a který mu umožňoval snadnější kontrolu situace. V tomto případě účasti dalších členů rodiny na rozhovoru lze předpokládat, že postoje a názory Qin Feie patří do jisté míry každému příslušníku rodiny.
Samotný rozhovor pak proběhl v druhé polovině června roku 2008 bez větších potíží. Narátor se choval zdvořile a vstřícně, zprvu však jeho odpovědi měli poměrně stručný charakter, také se po celou dobu zdálo, jakoby měl někam na spěch, neboť se často snažil rozhovor popohnat slovy: „No, tak co dál?“ Na konci tak rozhovor trval necelou hodinu.
Protože jeho rodiče vlastní školu čínského *wu-shu* v Praze, jistě přišel narátor do styku s mluvenou češtinou stejně jako jeho rodiče v každodenním kontaktu s rodilými Čechy.

Kromě toho ovšem také uvedl, že docházel do 9. třídy české základní školy a také absolvoval tříměsíční kurz češtiny v jazykové škole Albertov. Protože dotyčný pochopitelně chodil i na školu v Číně, má přímou zkušenost s oběma přístupy ke vzdělání. Dnes navíc samotná jeho práce jako učitele bojových umění vyžaduje neustálé uvědomování si odlišností i aktivní práci s těmito přístupy.
Narátor si pochopitelně byl vědom rozdílů v čínské a české kultuře, která se do jisté míry promítá i do jazyka. I když tvrdil, že ke zvládnutí češtiny není nijak zvlášť nutné zabývat se její kulturou, uvedl také, že to nepochybně pomůže. Podle jeho vlastních slov se ovšem o kultuře nemůže člověk mnoho naučit za tři měsíce. Důležitější je tedy pro něj v tomto ohledu každodenní kontakt s Čechy, neboť formální výuka ho nedokáže připravit na porozumění běžným souvislostem v nejrůznějších narážkách nebo například vtipech. Zde bych zdůraznil, že je třeba mít na paměti radikální odlišnost čínského jazyka i kultury. Většina evropských jazyků má do jisté míry stejné kořeny. Mám zde na mysli ovlivnění moderních jazyků především latinou a křesťanským dědictvím. Mnoho obratů či přísloví je proto možné přeložit doslova a jejich význam zůstane srozumitelným. Je jistě pochopitelné, že takové předpoklady není možné vztáhnout na čínštinu.
Je zřejmé, že si tuto potíž sám narátor uvědomoval, neboť ačkoliv uvedl, že se nesnaží vyhledávat čínskou literaturu v České republice a že mu v tomto ohledu stačí internet, výjimkou bylo čtení jediného čínského časopisu vydávaného v Praze. Přestože tento časopis neodebírá pravidelně, rád si ho přečte, protože v něm bývají poutavé články o české a čínské společnosti.
Z výpovědí Qin Feie vyplývá, že se snaží zprostředkovat porozumění mezi rozdílnými pojetí vzdělávání, neboť sám učí, avšak jeho žáci jsou převážně z českého kulturního prostředí. Sám narátor řekl, že učí čínské myšlení. Samozřejmě má české přátelé, ale dává přednost zdržovat se v čínském prostředí. Jeho rodina představuje Čechům čínskou kulturu a naopak zase čerpá od nich. Takové tvrzení je konzistentní s běžnou praxí čínských menšin po celém světě, kde téměř vždy vytvářejí uzavřené komunity, které udržují vlastní tradice a hodnoty a příliš se neasimilují s většinovou populací. K tomu jistě i přispívá pojetí vzdělávání, které naznačil narátor a to sice, že svou profesi učitele bojových umění nechápe jako pouhé zaměstnání, ale spíše se k němu vztahuje jako ke kulturnímu poslání.
Je samozřejmě možné, že tato potřeba neustálého vracení se k vlastní kultuře menšiny do jisté pramení i ze způsobu vzdělávání v Číně a zejména z výuky čínštiny. Protože čínština používá ke psaní znaky, které se vyvinuly z piktogramů, znamená to, že každý takový znak má jedinečný význam, a proto je těchto znaků několik tisíc. Aby nezapomněli jak psát, tak i samotní Číňané se musí k těmto znakům průběžně vracet prakticky po celý život. To ovšem neznamená, že by byly tyto znaky neměnnou konstantou. I významy jednotlivých znaků se mohou měnit, dokonce i jejich provedení. Kupříkladu znaky, které se dnes běžně používají v ČLR jsou zjednodušené oproti těm, které se používali před kulturní revolucí. Naproti tomu například na Taiwanu se dodnes používají znaky složité nebo i japonské písmo *kanji* používá tyto znaky.
Z takového pohledu lze rozumět i narátorovým postojům, který říkal, že je-li člověk opravdový přítel, nezáleží na tom, jedná-li se o Čecha nebo Číňana. Proto i když do České republiky poprvé přicestoval v patnácti letech, ho prý ani jeho čeští přátelé nikdy zvlášť nezaskočili. Zároveň se však vyjádřil tak, že za ženu by si raději vzal Číňanku i proto, že jejich rodina je tradiční.
Narátorovi je bližší vzdělání čínské, a proto kdyby si mohl vybrat by základní a střední školu absolvoval v Číně, vysokou prý možná v Čechách. Stejnou strategii by zvolil i pro svoje děti a to zřejmě i v případě, že by žil v České republice. Qin Fei tvrdil, že v porovnání s českou výukou, je ta čínská striktnější a více zaměřená na memorování informací a že mu trochu vadila na jeho vkus až přílišná uvolněnost v české škole.

Číňané si velmi dobře uvědomují postupující globalizaci světa a nutnost se v takovém světě vyznat. Ač se to může zdát zvláštním tak však tato tendence vychází z Číňanům vlastních tradic. Vždyť také právě díky této schopnosti asimilace a adaptace byla schopna čínská říše přežít po celá tisíciletí. Je však nutné si uvědomit, že po celou tu dobu považovali obyvatelé Číny svou říši za nejdokonalejší ze všech. Jistěže byla mnohokrát dobyta barbary s větší vojenskou silou, ale ve finále se tito dobyvatelé vždy přizpůsobili Číně. Číňané tedy měli být po právu na co hrdí. Toto přesvědčení „dětí Říš středu" bylo ovšem radikálně narušeno moderní dobou, kdy si západní mocnosti Čínu rozdělili a uvrhli ji do polo-koloniálního stavu. Právě tehdy byl před Čínu postaven obraz její vlastní neschopnosti a slabosti. Tento šok později vedl radikálnímu zavržení tradičních hodnot a téměř slepému přepírání všeho západního. Prezident *Hú Jǐntāo* ve svém projevu z univerzity Yale[15] upozornil právě na tento fakt, kterého je se dle jeho názoru třeba zbavit. Třeba tím, že ČLR přijala tzv. vysoko-proteinovou dietu, se dnes potýká se stejnými problémy jako na Západě – obezita, cukrovka, rakovina. Nejen z výpovědi Qin Feie je dnes patrný návrat k tradicím. Zásluhu na tom jistě má neustále se zlepšující situace čínské ekonomiky i společenské situace. Znovu totiž poskytuje možnost být hrdý na to být Číňanem.

5.2b Pohled učitele

Protože je narátor učitelem *wu-shu* měl jedinečnou možnost poznat způsob vzdělání nejen z pozice české-čínské, ale také z pozice student-učitel. Qin Fei řekl, že se mu nelíbí uvolněnost českých škol, protože má pocit, že se student vlastně moc učit nemusí. I toto tvrzení implikuje rozdíl k přístupu ke vzdělání. Zatímco většina Evropanů nebo Američanů studuje proto, že chce a jedná se tedy o vlastní volbu, v případě Číňanů to bývá z důvodu získání prestiže pro rodinu a zdůrazněna je spíš povinnost.

Když Qin Fei učí, dodržuje tradiční přístup a snaží se ke svým žákům chovat tak, jako se chová k Číňanům. Vyučuje totiž nejen sekvence určitých pohybů, ale i čínské myšlení, které je do tradice *wu-shu* imprintované. Navíc se domnívá, že pokud se ho chce učit i cizinec, měl by se učit i to správné pojetí, tedy to čínské. Proto věří, že i Češi mohou pochopit *wu-shu*, pokud se ho oni sami chtějí naučit a dosáhnout i mistrovství, i když je tělesná konstrukce trochu odlišná od té asijské. Záleží na tréninku a na tom jak moc a jak často cvičí, přičemž většina Čechů necvičí každý den. Narátor to vyjádřil větou: „Tady Češi hodně pijí pivo a v Číně zas hodně cvičí *wu-shu*."

Sám narátor tedy v případě výuky zdůrazňuje spíš práci a vytrvalost než přirozený talent. Talentu se člověk nemůže naučit, ale je možné, aby dostatečně pracovitý člověk předčil člověka talentovaného, který se věci tolik nevěnuje. Výuka bojového umění jako je *wu-shu* je zpravidla záležitostí na celý život. Jedná se vlastně o stejný motiv, který je zdůrazňován i ve školní výuce, neboť pokud si Číňan chce zachovat gramotnost, musí si psaní znaků opakovat celý život. Při pozornějším pohledu je poměrně snadné odhalit tuto myšlenku ve velkém množství nejrůznějších aktivit pocházejících z Číny jako například umění kaligrafie nebo pěstění bonsají. Rozdíl je i v tzv. konceptu volného času, který tradičně v Číně nebyl, zatímco v křesťanské tradici už samotně slovo neděle je odvozeno od slova nedělat. S nástupem moderní doby se pochopitelně i chápání volného času změnilo. Nicméně narátor tento rozdíl vyjádřil, že si myslí, že i Češi jsou schopni dosáhnout mistrovství, ale že valná většina z nich to chápe jako hoby, jako způsob trávení volného času. Pro západního člověka dne aktivity ve volném čase znamenají uvolnění, relax, přičemž se samozřejmě může jednat o pouhý odpočinek nebo o tzv. odpočinek. Každopádně se zpravidla takové akty neberou příliš vážně, protože na „vážnost" je čas v běžném životě. Z výpovědi narátora však vyplývá, že takový přístup k *wu-shu* není správný a mělo by se jednat o vážné studium.

[15] http://english.peopledaily.com.cn/200607/07/eng20060707_280864.html

V duchu moderní doby je dnes pochopitelně umění *wu-shu* stejně jako umění kaligrafie univerzitními obory (jsou k nalezení nejen na pekingské univerzitě), čímž se nepochybně vyjadřuje hluboká úcta k těmto prastarým disciplínám. Zcela jistě však zde došlo k posunu, neboť vysokoškolské studium trvá pouze pět let a podle slov Qin Feie příliš nemá smyslu, pokud dotyčný student nedocházel od mala do *kung-fu* školy, hovořit po ukončení takového studia o „zvládnutí oboru" tedy mistrovství. Právě rodina Qin Feie je ve cvičení *wu-shu* tradiční, takže on sám se učí od velmi útlého věku. V závěru našeho rozhovoru ještě narátor uvedl, že v Číně je velká tradice vzdělanosti, která vychází z tradičního konfuciánského pojetí a tedy, že i tak řečená konfuciánská přísnost je všudypřítomná.

6. ZÁVĚR

Tato studie nabídla kritický pohled na některé teoretické konstrukty a předsudky, se kterými se setkáváme při studiu čínské menšiny. Naznačila, co by mohlo stát za takovými předsudky a poskytla také určitá vysvětlení, které je dobré mít na paměti, aby nedocházelo ke zbytečným simplifikacím. Tato práce se pokusila o představení čínského přístupu ke vzdělání v kontextu historickém i etnickém, neboť se její autor domnívá, že bez hlubšího poznání historie není možné identifikovat a prozkoumat specifické rysy přístupu nejen čínské menšiny, ale i Číňanů ke vzdělání.

Pohled do historie ukazuje, že tradicionalismus, který Číňany ovlivňuje, není pouze bezmyšlenkovitým dogmatem, které je nutné do písmene dodržovat. Mnohem spíše se jedná o postoje a přístupy, které mají i v dnešním světě uplatnění, zatímco ty, které svou funkci ztratily, jsou nahrazovány novými a vhodnějšími. Z etnického pohledu lze říci, že Číňané jsou konzervativní menšinou udržující si své zvyky, která všem poměrně lehce přijímá vnější vlivy a to i z toho důvodu, aby se začlenila do společnosti, v níž se nachází. Tato přizpůsobivost a adaptabilita přitom paradoxně vychází z čínských tradic a je patrná i ve strategiích vzdělávání, které by měly začínat „čínskými kořeny," ale měly by také umožnit získání praktických znalostí pro současný svět.

Tato studie také ukazuje, že vzdělání bylo pro čínskou tradici vždy důležité, avšak současně upozorňuje na její odlišné kořeny. Vzdělanci ve staré Číně byli vládnoucí vrstvou sloužící císaři a tak tu bylo až do 20. Století, kdy byla Čína nucena postavit se tváří v tvář západním uzurpátorům. V evropské tradici mělo původně vzdělání pomoci k vytvoření svobodného člověka, nebo člověka morálního apod. a je tedy spojeno spíše s individuálním rozvojem jedince. Ještě dnes je tento rozdíl patrný. Na jedné straně osobní touha po sebe-zlepšení a rozvoji, na straně druhé povinnost a snaha dosáhnout lepšího postavení. Nebylo úkolem tato různá východiska hodnotit, jako spíše poskytnout porozumění různým hodnotám, které k jejich vývoji vedly.

Na úplný závěr bych ještě zopakoval základní zjištění o strategii vzdělávání zkoumané skupiny. Pro čínskou menšinu nepředstavuje vzdělání prostředek emancipace člověka, ale je vnímáno především jako způsob získání společenské prestiže a uznání, stejně jako finančních výhod. Mezi nejvýznamnější tradičními faktory ovlivňující tyto strategie patří existence společenské viny i odměn[16] a silných rodinných pout, které jsou podporovány uzavřeným prostředím čínské komunity. Dalším tradičním faktorem je prokazovaná úcta při nabytí gramotnosti v čínském jazyce, jejíž získání je mnohonásobně obtížnější než v jazycích západních. Zde je vhodné také připomenout faktory působící v novém prostředí. V českém prostředí podobně jako v západním světě není tolik kladen důraz na memorování a pracovitost jako na tvořivou a inovační mysl. To zcela nepochybně představuje výzvu pro čínskou menšinu, která je s touto skutečností konfrontována. Proto její příslušníci mnohdy volí

[16] Např. za trestný čin de facto nese odpovědnost celá rodina, stejně jako zásluhy za nejrůznější ocenění.

nejednotné vzdělání – např. základní a střední školu v Číně, vysokou školu pak v Česku. To však nevyhnutelně vede k míšení hodnot českých a čínských, což může vést například k napětím v samotné komunitě, ale též mezigeneračním či společenským napětím. Tomu bývá nejčastěji čeleno již zmiňovanou uzavřeností čínské komunity, konkrétněji pak důrazem na užívání čínštiny či upřednostňováním čínských svátků.

LITERATURA

Bártová, S. (2006): Etika v práci s klienty zbavenými svéprávnosti, Brno, Magisterská diplomová práce

Bourdieu, P. (1998): Teorie jednání, Praha, Karolinum

Časopis Tchaj-wan (2008): Měsíčník informací o Tchaj-wanu, No. 6, Praha, Tchajpejská hospodářská a kulturní kancelář

Disman, M. (2002): Jak se vyrábí sociologická znalost, Praha, Nakladatelství Karolinum

Giddens, A. (1999): Sociologie, Praha, Argo

Hamar, N. (2002): Nalézání a vynalézání sebe v příběhu: O narativní konstrukci židovských identit, Praha, Biograf 27, 43 odst.

Chenail, R. J. (1997): Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě, Praha, časopis Biograf 15-16

Iinuma, M. (2003): Literacy and National Identity in China (Local Response to Political Intervention in Education, Response to "First steps to Literacy in Chinese Classrooms"), Columbia, Teachers College

Jurková Z., Soukupová B, Novotná H., Salner P. (2007): Minority, Construct or Reality (On Reflection and Self-realization of Minorities in History), Bratislava, Zing Print

Krejčí, J. (2002): Postižitelné proudy dějin (Civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy), Praha, Slon

Locke, J. (2000): An Essay Concerning Human Understanding in Focus (Philosophers in Focus), New York, London, Routlege

Lung-Kee Sung (2002): The Chinese National Charakter (From Nationhood to Individuality), New York, M. E. Sharpe Inc.

Moore, M. (2002): Číňané v České republice, 1992-2002 (Zrod a fungování symbolické komunity), Praha, Multikulturní centrum, Studie na základě grantu Ministerstva vnitra ČR

Murphy R. F. (2004): Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha, Sociologické nakladatelství

Obuchová, Ĺ. (1999): Číňané 21. století (Dějiny, Tradice, Obchod), Praha, Academia

Obuchová, Ĺ. (2002): Čínská komunita v České republice 2001, Praha, Orientální ústav AV ČR

Platón (2003): Platónovy spisy, Svazek IV (Ústava), Praha, Oikoymenh

Shiratori, Y. (2004): Ethnicity and Identity (From a Research on the Chinese in France), Kobe, CDAMS (Center for Legal Dynamics of Advanced Market Societies)

Sokol, J. (2001): Filosofická antropologie (Člověk jako osoba), Praha, Portál

Sokol, J. (2004): Člověk a náboženství, Praha, Portál

Uherek, Z. (2003): Sociologický časopis, Vol. 39, No. 2 (Cizinecké komunity a městský prostor v České republice), Praha, Etnologický ústav AV ČR

Veselý, Lomová, Frýbort, Özer, Bakešová, Fürst, Chu Pching, Song, Li Žuej, Zádrapa, Lu Sün, Löwensteinová, Čaj, Hejzlar, Schopen, Brzoňová, Hubička, Svoboda, Winter, Ulč (2008): revue Prostor 77/78 (Čína-velmoc třetího tisíciletí?), Praha, sdružení pro vydávání revue Prostor

People's daily online
http://english.peopledaily.com.cn/200607/07/eng20060707_280864.html

http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=125

Server www.cinsky.cz
http://www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=352&lang=cs

Server http://medard.soc.cas.cz/czlegis.html